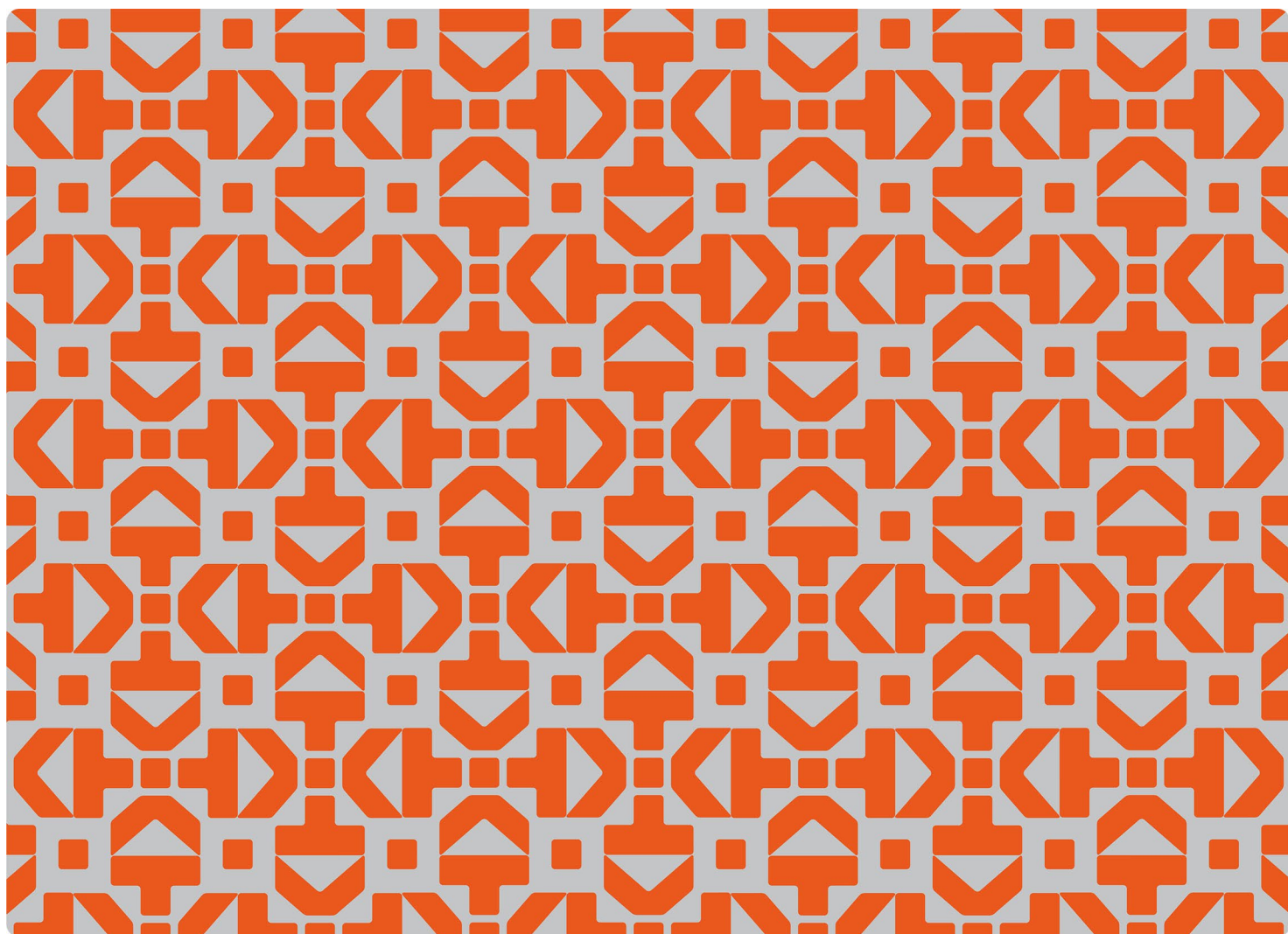

WAD nå?

Hvordan kan universitets- og høyskolesektoren i Norge møte kravene til universell utforming av IKT?

WAD nå?

Hvordan kan universitets- og høyskolesektoren i Norge møte kravene til universell utforming av IKT?

Redaktør:

Kjetil Andreas Knarlag

Forfattere:

Dagfinn Rømen

Hanne Kristin Berg

Elisabeth Guillot

Andreas Kjeldsberg Pihl

Prosjektgruppe:

Kjetil Andreas Knarlag, Hanne Kristin Berg, Mia Gjeldnes, Elisabeth Guillot, Ingrid Knutsen, Bjørnar Kvernevik, Elinor Jeanette Olaussen, Andreas Kjeldsberg Pihl og Dagfinn Rømen.

Sammendrag

Denne utredningen handler om hvordan EUs webdirektiv (direktiv (EU) 2016/2102, Web Accessibility Directive – WAD) best kan gjennomføres i universitets- og høyskolesektoren, og hvordan regelverket for universell utforming av IKT påvirker institusjonenes arbeid med et inkluderende digitalt læringsmiljø.

Utredningen bygger på et bredt kunnskapsgrunnlag. Det omfatter kvalitative intervjuer og arbeidsverksted med et utvalg universiteter og høyskoler, en spørreundersøkelse til alle statlige høyere utdanningsinstitusjoner, statistikk fra tilgjengelighetserklæringer, litteraturgjennomgang og erfaringer fra HK-dir sin løpende dialog med sektoren om denne tematikken. I tillegg bygger utredningen på nasjonalt og internasjonalt lovverk, forarbeider og politiske føringer som danner de overordnede rammene for universell utforming av IKT i sektoren. Utredningen er avgrenset til de offentlige universitetene og høyskolene som er omfattet av direktivet, og til fellestjenester som har størst betydning for studentenes digitale læringsmiljø.

Krav til universell utforming av IKT har vært gjeldende for universitets- og høyskolesektoren siden 2019. Innføringen av Webdirektivet i 2022 utvider og presiserer disse kravene, og gir nye forpliktelser. Sektoren har dermed hatt kort tid til å tilpasse seg, og arbeidet med universell utforming er fortsatt i en tidlig fase. Samtidig er bevisstheten høy, og det er flere institusjoner som arbeider godt og viser vilje til å lykkes. Mange institusjoner mangler likevel forutsetninger for å oppfylle kravene fullt ut.

Kompetansenivået i sektoren er lavt og ujevnt fordelt. Mange ansatte er usikre på hva som kreves, hvor de skal begynne, eller hvordan universell utforming kan omsettes til praktiske handlinger i arbeidshverdagen. Flere beskriver arbeidet som krevende å prioritere opp mot andre mål og oppgaver, og mangelen på tydelige rutiner gjør at innsatsen lett blir fragmentert og personavhengig. En hovedutfordring er at mange institusjoner kjenner til regelverket og de formelle kravene, men mangler støtte og verktøy for å omsette dem til praktisk arbeid. Utfordringen ligger dermed ikke i mangel på vilje, men i mangel på operasjonalisering og systematisk oppfølging.

Det er derfor behov for mer kunnskap om både studentenes behov, institusjonenes praksis og effekten av de tiltakene som allerede finnes. Arbeidet med universell utforming må i større grad bygge på systematisk innsikt og læring, ikke bare på regelverksforståelse.

Tiltakene som foreslås i utredningen peker mot et mer realistisk og gjennomførbart arbeid med universell utforming i sektoren. For å lykkes må institusjonene ha tydelig

ledelsesforankring, stabile ressurser og tilstrekkelig kompetanse. Nasjonale nettverk og fagmiljøer bør bidra til opplæring, veiledning og erfaringsdeling, mens sektoren som helhet trenger bedre samordning mellom HK-dir, Tilsynet for universell utforming av ikt, Sikt og leverandørene. Et mer systematisk arbeid med oppfølging, kvalitet og læring over tid vil gjøre institusjonene bedre i stand til å møte kravene i regelverket. Utviklingen innen digitalisering og kunstig intelligens gir nye muligheter.

En hovedoppgave fremover blir å støtte sektoren i å gjøre regelverket for universell utforming operativt. Det krever tydelige ansvarsforhold, praktiske verktøy og eksempler som kan oversettes til arbeidshverdagen. Universell utforming må forstås som en faglig og organisatorisk praksis – ikke bare som et juridisk krav. Først når institusjonene mestrer denne oversettelsen, kan intensjonene i regelverket få reell effekt for studentene.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	I
1 Innledning.....	1
1.1 Oppdrag og problemstilling	2
1.2 En mangfoldig sektor	2
1.3 Oppbygging av rapporten	3
2 Metode og kildegrunnlag	4
2.1 Utvalg og avgrensning.....	4
2.2 Kvalitativ undersøkelse.....	4
2.3 Spørreundersøkelse	5
2.4 Erfaringer fra dialog med sektoren	6
2.5 Litteraturgjennomgang	6
2.6 Statistikk fra tilgjengelighetserklæringer	7
3 Bakgrunn.....	8
3.1 Regelverket for universell utforming av IKT	8
3.2 Andre føringer	11
3.3 Studentenes behov for universell utforming.....	12
3.4 Universell utforming eller individuell tilrettelegging.....	14
4 Arbeid med universell utforming av IKT ved universiteter og høyskoler.....	15
4.1 Status for arbeidet	15
4.2 Strategisk og planmessig arbeid.....	22
4.3 Kompetanse ved institusjonene.....	28
4.4 Samarbeid	32
4.5 Universelle utfordringer	34
5 Tiltak.....	37
5.1 Oppfølging og opplæring.....	37
5.2 Samarbeid	39
5.3 Kunnskap	41
6 Veien videre.....	45
6.1 Kunstig intelligens og universell utforming.....	46
6.2 Avsluttende bemerkninger	47
7 Referanser	49

1 Innledning

Digital tilgjengelighet bidrar til likestilling og deltagelse i høyere utdanning. Universiteter og høyskoler leverer tjenester som må være tilgjengelige for alle, uavhengig av funksjonsevne. Studenter, ansatte, søkere og arbeidslivet skal kunne finne, forstå og bruke digitale tjenester uavhengig av funksjonsevne, språk og situasjon. De digitale løsningene befolkningen bruker må derfor være universelt utformet.

Universell utforming er definert i likestillings- og diskrimineringsloven § 17 andre ledd (2017):

Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, slik at virksomhetens alminnelige funksjoner kan benyttes av flest mulig, uavhengig av funksjonsnedsettelse.

Forskrift om universell utforming av IKT-løsninger (IKT-forskriften, 2013) trådte i kraft 1. juli 2013 og innførte nærmere krav til universell utforming av nettløsninger og automater. Tilsynet for universell utforming av ikt (Uu-tilsynet) i Digitaliseringsdirektoratet er tilsynsmyndighet (Forskrift om universell utforming av IKT-løsninger, 2013).

1. februar 2022 ble EUs webdirektiv (Web Accessibility Directive – WAD) innlemmet i IKT-forskriften (Kulturdepartementet, 2021b). Dette medførte følgende nye krav til alle offentlige virksomheter:

- Skjerping av de tekniske kravene til universell utforming av nettløsninger.
- Utvidelse av virkeområde gjennom krav til universell utforming av nye intranett og ekstranett. Dette innebar en delvis regulering av arbeidslivet, noe som var nytt for nasjonal IKT-lovgivning.
- Virksomhetene må ha en tilgjengelighetserklæring for sine nettsteder og apper, som dokumenterer i hvilken grad løsningene er i tråd med regelverket.

Universell utforming gir bedre kvalitet for alle, reduserer behovet for manuelle særtilpasninger, forebygger risiko (klager, avvik, omdømmetap) og effektiviserer drift og forvaltning over tid.

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) fikk i 2022 oppdrag fra Kunnskapsdepartementet å gjennomføre et fireårig prosjekt om universell utforming av digitale løsninger og læringsformer ved universiteter og høyskoler. Prosjektet skal

utrede hvordan WAD best kan gjennomføres i universitets- og høyskolesektoren (UH-sektoren) (Kunnskapsdepartementet, 2021b).

1.1 Oppdrag og problemstilling

Denne utredningen handler om hvordan WAD best kan gjennomføres i UH-sektoren, hvordan det samlede regelverket påvirker sektoren og hvilke utfordringer institusjonene opplever i sitt arbeid. Utredningen er et kunnskapsgrunnlag for Kunnskapsdepartementet, HK-dir, institusjonene og resten av UH-sektoren i arbeidet med universell utforming av studentenes digitale læringsmiljø.

Regelverket for universell utforming av IKT stiller krav som påvirker hvordan universiteter og høyskoler planlegger, utvikler og forvalter sine digitale løsninger. For å bidra til økt forståelse av hvordan sektoren kan tilnærme seg WAD og samtidig sørge for digital inkludering av studentene, ser vi nærmere på hvordan hele regelverket virker inn på sektoren etter innføringen av direktivet.

På bakgrunn av dette skal utredningen svare på følgende spørsmål:

- Hvordan arbeider sektoren for å imøtekomme regelverket på området?
- Hvilke utfordringer møter sektoren i arbeidet?
- Hvordan kan sektoren settes bedre i stand til å oppfylle kravene?

For å svare på disse spørsmålene bruker vi etablert kunnskap på området, kartlegginger og kvalitativ innsikt vi har fått i eksisterende dialog med sektoren.

1.2 En mangfoldig sektor

Norsk UH-sektor er mangfoldig og inkluderer både brede universiteter med omfattende forskningsaktivitet og mindre, spesialiserte høyskoler. Under Kunnskapsdepartementet er det 21 universiteter, høyskoler og vitenskapelige høyskoler. I tillegg finnes det private utdanningsinstitusjoner med akkrediterte studier som mottar statlig støtte (Kunnskapsdepartementet, u.å.).

Fra Statistisk sentralbyrå (Fredborg, 2024) ser vi at:

- 31 prosent av norske studenter oppgir å ha funksjonsnedsettelse.
- en av fem studenter (21 prosent) svarer at de har en funksjonsnedsettelse som begrenser dem i studiet.

Alle studenter, uavhengig av funksjonsevne, skal kunne ta del i det faglige fellesskapet og ha like muligheter til å oppnå sine akademiske mål. Digitalisering av høyere

utdanning endrer studenttilværelsen og åpner for andre måter å lære på. Det krever at IKT-løsningene er universelt utformet slik at alle studenter har mulighet til å delta aktivt i undervisning, vurdering og i det sosiale og faglige studentmiljøet.

UH-sektoren bruker et bredt spekter av IKT-løsninger, både nasjonale fellestjenester og lokale tjenester. Lokale tjenester kan være anskaffet fra en kommersiell leverandør eller egenutviklet. Fellestjenester leveres ofte av offentlige virksomheter slik som Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (Sikt). Sikt leverer blant annet fellestjenestene FEIDE, Læringsplattformer (LMS), Digital eksamen, Videotjeneste, Samordna opptak og Felles Studentsystem (FS) (Sikt, u.å.-c). Det finnes dermed stor variasjon i institusjonenes systemporteføljer.

Noen av Sikt sine tjenester har nasjonale sektorsamarbeid, som tjenestene for LMS og Digital eksamen (Sikt, u.å.-b, u.å.-a). Disse brukes blant annet til erfaringsdeling, samordning og felles utvikling.

1.3 Oppbygging av rapporten

I kapittel 2 presenterer vi metodene og det empiriske grunnlaget for utredningen.

Kapittel 3 gjør rede for hvordan regelverket for universell utforming av IKT gjelder for offentlige universiteter og høyskoler i Norge etter innføringen av WAD. Som bakgrunn omtaler vi studentenes behov for universell utforming og hvordan individuell tilrettelegging og universell utforming komplementerer hverandre for å sikre et inkluderende læringsmiljø.

Kapittel 4 er en gjennomgang og analyse av innsikten vi har samlet inn gjennom det empiriske grunnlaget. Gjennomgangen er tematisk og omhandler status for arbeidet med universell utforming av det digitale læringsmiljøet, strategisk og planmessig arbeid, kompetanse og samarbeid. Avslutningsvis oppsummerer vi de mest sentrale funnene i analysen gjennom å påpeke noen «universelle utfordringer» og viktige suksessfaktorer for å lykkes i arbeidet.

Basert på innsikten, anbefaler vi i kapittel 5 en rekke tiltak sektoren bør iverksette for å styrke arbeidet med universell utforming av IKT, for å oppnå målet om et mer inkluderende digitalt læringsmiljø.

I de avsluttende bemerkningene i kapittel 6 påpeker vi viktige forutsetninger for å lykkes i det videre arbeidet, og at kunstig intelligens kan bidra til å forenkle og effektivisere det fremtidige arbeidet med universell utforming.

2 Metode og kildegrunnlag

I dette kapittelet gjør vi rede for hvordan utredningen er avgrenset og hvilke kilder og metoder vi har benyttet i arbeidet.

Det empiriske grunnlaget for utredningen er sammensatt. Vi har med støtte fra Rambøll Management Consulting gjennomført to undersøkelser – en kvalitativ og en kvantitativ. Innsikten herfra belyser vi med funn fra relevant litteratur og med kunnskap vi har opparbeidet oss over tid gjennom tett kontakt med sektoren.

2.1 Utvalg og avgrensning

Hvilke institusjoner og IKT-løsninger det er relevant å undersøke, avgrenses i første omgang av regelverket. Siden WAD kun gjelder for offentlige virksomheter, er utredningen avgrenset til de relevante offentlige virksomhetene i universitets- og høyskolesektoren. Også Sikt og HK-dir, som er sentrale forvaltningsorganer med ansvar for digitale løsninger i UH-sektoren, inngår i undersøkelsen.

Webdirektivet gjelder for digitale tjenester og innhold som er *under institusjonenes kontroll og retter seg mot studenter, ansatte og offentligheten*. For UH-sektoren betyr det at løsninger som for eksempel nettsider, læringsplattformer, eksamensløsninger, biblioteksystemer og publiserte dokumenter og medieinnhold skal være universelt utformet.

Basert på hva som har størst konsekvens for studentene samlet sett, har vi valgt å fokusere på fellesløsninger i UH-sektoren. Der det er relevant har vi tatt inn eksempler fra IKT-løsninger som er knyttet til undervisning og vurdering, som de aller fleste studenter bruker i studiehverdagen. Av hensyn til omfanget går vi ikke nærmere inn på IKT-løsninger som er utviklet og/eller anskaffet av enkeltinstitusjoner.

2.2 Kvalitativ undersøkelse

Sentralt i utredningen står en kvalitativ undersøkelse utført våren 2025 av Rambøll Management Consulting på oppdrag fra HK-dir. Formålet var å innhente kunnskap om hvordan institusjonene jobber med universell utforming av IKT og hva som kan gjøre det vanskelig for dem å oppfylle kravene i regelverket. Videre i rapporten omtaler vi dette som *den kvalitative undersøkelsen*.

Undersøkelsen besto av semistrukturerte gruppeintervjuer og et arbeidsverksted med representanter fra seks universiteter og høyskoler av varierende størrelse og geografisk plassering. Til sammen 29 informanter deltok i intervjuene, inndelt i

grupper etter ansvarsområde. Informantene representerte ulike stillingsnivå, roller og fagområder ved institusjonene: både faglige og administrative ledere (som prorektorer og seksjonsledere), systemeiere og systemforvaltere, vitenskapelig ansatte (undervisere) og rådgivere innen læringsstøtte og universell utforming. De ble rekruttert gjennom HK-dir, noe som kan medføre en skjevhet i utvalget og at funnene ikke nødvendigvis er representative for sektoren som helhet.

Vi valgte likevel å gjøre det slik for å sikre at deltakerne i undersøkelsen hadde tilstrekkelig innsikt i tematikken til å kunne bidra med kvalifiserte vurderinger. En åpenbar svakhet ved denne tilnærmingen er at funnene ikke uten videre kan generaliseres til hele UH-sektoren. Observasjoner, vurderinger og konklusjoner vil være påvirket av hvem som deltar og hvor åpne og aktive de er i diskusjonene.

I arbeidsverkstedet diskuterte informantene problemstillinger knyttet til kompetanse og ansvar for de ulike rollene, ressurser knyttet til universell utforming av IKT, ansvars- og oppgavefordeling på de ulike nivåene i utdanningssektoren, styringsverktøy og måleindikatorer.

Bruk av kvalitative fokusgruppeintervjuer med et etterfølgende arbeidsverksted for informantene har gitt oss et nyansert bilde av status for arbeidet i sektoren, langt ut over det vi finner for eksempel av kvalitative data i tilgjengelighetserklæringene. Tilnærmingen bidro blant annet å få frem sammenhenger, barrierer og eksempler som ikke nødvendigvis ville kommet frem i en mer strukturert eller kvantitativ undersøkelse.

Sentrale funn fra undersøkelsen er omtalt i kapittel 4. Utover dette er funn, konklusjoner og Rambølls anbefalinger presentert i rapporten *UH-institusjonenes arbeid med universell utforming av IKT*, som gjøres tilgjengelig på hkdir.no sammen med denne utredningen.

2.3 Spørreundersøkelse

På oppdrag fra HK-dir gjennomførte Rambøll høsten 2024 i en annen sammenheng en kvantitativ spørreundersøkelse om institusjonenes arbeid med funksjonsnedsettelse, universell utforming og tilrettelegging. Undersøkelsen omfattet alle de 21 statlige universitetene og høyskolene, og tre organisasjonsnivåer (institusjon, fakultet og institutt) ble invitert til å delta. Resultatene er omtalt i rapporten *Kunnskap om studenter med funksjonsnedsettelse* (HK-dir, 2025).

Alle institusjonene svarte på undersøkelsen, og ved at spørsmålene er stilt på samme måte til alle, kan dette gi et mer representativt og generaliserbart bilde av tilstanden i

sektoren. Hver respondent ble bedt om å svare på vegne av en gitt enhet (hele institusjonen, et fakultet eller et institutt). Det gjør det mulig å se på forskjeller i hvordan de ulike organisasjonsnivåene har svart på spørsmålene. Samtidig kan det ha vært utfordrende for respondentene å gi spesifikke svar eller vurderinger på vegne av en hel institusjon eller et stort fakultet. Det ligger også en tvetydighet i begrepet «ved min enhet» som ble brukt i noen av spørsmålene, og som kan ha blitt tolket forskjellig av ulike respondenter.

Spørreundersøkelsen har en bredere tematisk innretning enn denne utredningen. Her konsentrerer vi oss om de funnene som kan belyse institusjonenes arbeid med universell utforming av IKT. Undersøkelsen inngår i datagrunnlaget for beskrivelsen i kapittel 4 og omtales gjennomgående som *spørreundersøkelsen*.

2.4 Erfaringer fra dialog med sektoren

I løpet 2023 og 2024 har vi besøkt og snakket med en rekke representanter fra flere UH-institusjoner. Møtene har hatt ulike formål, og institusjonene er på forskjellige stadier når det gjelder utviklingen av universell utforming. Representantene vi har møtt er personer fra ulike nivåer i organisasjonene (for eksempel administrativt ansatte, IT-forvaltning, ledere på forskjellige nivå og prosjektansatte) – i stor grad ansatte som jobber med forvaltning av de digitale løsningene og med støttetjenester.

Gjennom disse møtene har vi fått verdifull innsikt om sektorens arbeid med universell utforming. Denne innsikten er usystematisk og ikke nødvendigvis representativ for alle deler av institusjonene, eller for alle institusjoner i sektoren. Den kan være anekdotisk og preget av våre egne forhåndsoppfatninger eller hva vi har vært opptatt av å snakke med institusjonene om, eller hva de har ønsket å få ut av møtene med oss. Likevel har vi opplevd representantene vi har snakket med som ganske samstemte i sine observasjoner og vurderinger, og vi mener det er nyttig å bruke påstander og erfaringer fra disse møtene til å belyse og nyansere funn fra de andre kildene.

Vi har også tatt med oss erfaringer fra deltagelse i møteserier, som for eksempel Sikt sitt nasjonale sektorsamarbeid for sine fellestjenester. Her har vi sittet tett på sektoren og de som jobber med de ulike tjenestene, noe som har gitt oss ytterligere innsikt i tematikken.

2.5 Litteraturgjennomgang

I arbeidet med utredningen har vi sett til rapporter, artikler og offentlige kilder knyttet til temaene vi tar for oss. Utvalget av kilder har basert seg på målrettet søk etter relevant litteratur som omtaler:

- barrierer for studentene (i det digitale læringsmiljøet)
- barrierer i arbeidet med det digitale læringsmiljøet
- institusjonenes arbeid med universell utforming

Vi har også sett til interne revisjonsrapporter på universell utforming av IKT fra to universiteter. Disse er fra 2024 og er omtalt i denne utredningen som *revisjonsrapportene*.

Det øvrige materialet er datert fra 2001 til 2025. Litteraturen er brukt gjennomgående i kapittel 4 for å belyse innsikt fra sektoren.

2.6 Statistikk fra tilgjengelighetserklæringer

Fra Uu-tilsynet har vi fått tilgang til data fra tilgjengelighetserklæringer som vi har brukt som en del av grunnlaget for analysen. Erklæringene gir et strukturert bilde av status for universell utforming, men sier ikke noe om kvaliteten på innholdet, årsakene til eventuelle brudd eller hvordan løsningen oppleves i praksis. Det er en standardisert og offentlig tilgjengelig kilde til informasjon, og oppsummerte data gir en rask og effektiv oversikt over status for mange løsninger.

Virksomhetene har selv ansvar for å fylle ut tilgjengelighetserklæringene. Som grunnlag for utfylling tester de på et utvalg av innholdet i IKT-løsningene sine. Valg av testverktøy, testmetode og tolking av kravene påvirker også resultatet. Derfor er det klare begrensninger i kvaliteten på dataene og hvilke konklusjoner man kan trekke ut av statistikken.

Vi har brukt data fra 6. desember 2023, 26. november 2024 og 27. mars 2025.

3 Bakgrunn

3.1 Regelverket for universell utforming av IKT

Likestillings- og diskrimineringsloven (2017) med IKT-forskriften (2013) stiller krav til universell utforming av IKT. Opplærings- og utdanningssektoren ble omfattet av regelverket fra 2018 (Prop. 81 L (2016–2017)).

Dette er en forenklet redegjørelse av hvordan regelverket gjelder for nettstedet og mobilapplikasjoner brukt på offentlige universiteter og høyskoler i Norge.

3.1.1 Vilkårene i regelverket

Regelverket gjelder for nettløsninger som underbygger virksomhetens alminnelige funksjoner, og som er hovedløsninger rettet mot eller stilt til rådighet for brukere. Dette gjelder også hovedløsninger som krever innlogging eller annen form for autentisering (Uu-tilsynet, 2025).

Universiteter og høyskolars alminnelige funksjon er å tilby høyere utdanning, samt å utføre og formidle forskning og kunnskap (Universitets- og høyskoleloven, 2024). Nettløsninger som institusjonene jevnlig tar i bruk, og som studentene møter gjennom studiene, skal derfor være universelt utformet. En nettløsning omfatter selve IKT-løsningen slik den er levert fra leverandør, og innhold som kan være lagt inn både av leverandør og av ansatte ved institusjonen.

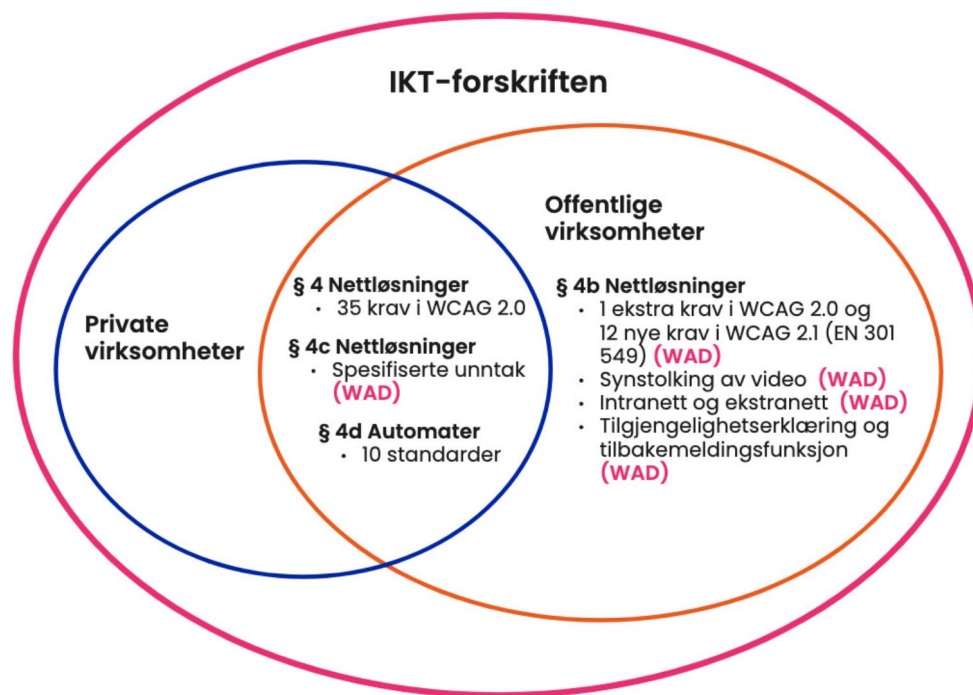
Digitale læremidler er også omfattet av definisjonen av en nettløsning. I UH-sektoren brukes gjerne begrepene læringsressurs og læringsmateriell. Rettslig sett er det ikke viktig å skille mellom disse begrepene. Det avgjørende er å vurdere om den enkelte IKT-løsningen er omfattet av regelverket etter de alminnelige vilkårene (Uu-tilsynet, 2018).

Bortsett fra intranett og ekstranett, er fagsystemer og andre IKT-løsninger brukt i arbeidslivet unntatt kravene.

Plikten til universell utforming er lovfestet, og institusjonenes frihet til å fastsette læreinnholdet og gjennomføre undervisningen må skje *innenfor rammene* som følger av likestillings- og diskrimineringsloven og IKT-forskriften. Det er ikke rom for å henvise til akademisk frihet som grunnlag for å ikke overholde kravene til universell utforming. Dersom en nettløsning ikke er tilstrekkelig universelt utformet, er utdanningsinstitusjonene forpliktet til å sørge for egnet individuell tilrettelegging for studenter med funksjonsnedsettelse eller særskilte behov (Universitets- og høyskoleloven, 2024).

3.1.2 Regelverket etter innføringen av WAD

IKT-forskriftens krav gjelder både for private og offentlige institusjoner.

Figur 3.1 Oversikt over krav til universell utforming av nettløsninger i privat og offentlig sektor og nye krav med WAD

Etter innføringen av WAD i norsk rett må *offentlige institusjoner* sikre at institusjonens nettløsninger (nettsteder, mobilapplikasjoner, intranett og ekstranett) overholder de tekniske kravene i standarden EN 301 549 V3.2.1 (2021-03) (ETSI et al., 2021). I praksis tilsvarer dette 48 spesifiserte suksesskriterier i Retningslinjer for universell utforming av nettinhold (Web Content Accessibility Guidelines – WCAG) 2.1 (World Wide Web Consortium, 2021). WAD innførte 13 nye suksesskriterier, inkludert krav til synstolking av videoopptak.

Offentlige institusjoner må også fylle ut tilgjengelighetserklæringer, for å dokumentere i hvilken grad nettløsningene oppfyller de tekniske kravene. Tilgjengelighetserklæringene fungerer også som en form for internkontroll, fordi de bidrar til at institusjonene må ha oversikt over den tekniske tilstanden i løsningene sine. Tilgjengelighetserklæringene skal tilby en tilbakemeldingsfunksjon, slik at brukerne kan melde fra om feil.

For *private institusjoner* har innføringen av WAD derimot ikke medført noen nye krav. Private institusjoner må overholde de tidligere 35 spesifiserte suksesskriteriene fra

WCAG 2.0 og er ikke pålagt å ha hverken tilgjengelighetserklæringer med tilbakemeldingsfunksjon eller universell utforming av intranett og ekstranett.

Etter universitets- og høyskoleloven er offentlige og private institusjoner likestilt når det gjelder lovkrav til læringsmiljø og andre forpliktelser overfor studentene. Det er imidlertid ikke tatt inn særregler om at private institusjoner skal overholde de samme kravene som offentlige virksomheter etter IKT-forskriften. Dermed er det opp til de private institusjonene å vurdere om de er et offentligrettslig organ etter anskaffelsesregelverket (Anskaffelsesforskriften, 2016), og dermed hvilke konkrete krav de må følge etter IKT-forskriften.

3.1.3 Unntak fra regelverket

I utgangspunktet vil alt innhold som er publisert i institusjonens nettløsninger være omfattet av kravene. IKT-forskriften presiserer likevel at visse typer innhold er unntatt. Unntakene gjelder både offentlige og private institusjoner (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019).

Innhold som er unntatt med frister:

- Dokumenter som er publisert før 1. februar 2022, med mindre dokumentene er nødvendige for en «aktiv administrativ prosess».
- Innhold på nettsteder som kvalifiserer som arkiver, dersom nettløsningen verken er oppdatert eller redigert etter 1.februar 2022.
- Synstolking av video publisert før 1. februar 2024.

Typer av innhold som er unntatt i sin helhet:

- Direktesendt lyd- og videoinnhold.
- Tredjepartsinnhold utenfor institusjonens kontroll. Merk at innhold som blir utviklet eller produsert på grunnlag av kontrakt med institusjonen, ligger innenfor institusjonens kontroll.
- Noen typer av nettbaserte kart.
- Reproduksjoner av kulturhistoriske gjenstander.

I tillegg er brukerskapt innhold som er laget av studentene unntatt kravene.

IKT-forskriften skal ikke gå utover virksomhetenes kjernevirksomhet ved å pålegge uforholdsmessig store tekniske utfordringer eller uforholdsmessig store kostnader (Prop. 141 LS (2020–2021)). Derfor er det tatt inn et generelt unntak, når det å oppfylle kravene vil medføre en *uforholdsmessig stor byrde* for institusjonen (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017). Offentlige institusjoner vurderer selv om det er

uforholdsmessig byrdefullt å oppfylle enkelte krav, sett opp mot nytteverdien. Avveiningen må ta hensyn til formålet med kravene og de tekniske, økonomiske og faglige realitetene i akademisk kontekst.

Kultur- og likestillingsdepartementet har imidlertid understreket at formålet med kravene til universell utforming er mer tilgjengelig informasjon, ikke mindre informasjon. Kravene er ikke ment å føre til en avpublisering av innhold (Prop. 141 LS (2020–2021)).

3.1.4 Kommende regelverk og krav

En ny versjon av standarden EN 301 459, med flere nye krav, er ventet i 2026. Det er også forventet at EUs direktiv om tilgjengelighet av varer og tjenester for personer med funksjonsnedsettelse, (EU) 2019/882 European Accessibility Act (EAA), vil bli gjennomført i norsk lov (Kulturdepartementet, 2021b). Det er et behov for å se nærmere på hvordan disse nye kravene vil treffe UH-sektoren i Norge.

3.2 Andre føringer

Arbeidet med universell utforming av IKT i universitets- og høyskolesektoren er ikke bare forankret i lover og forskrifter, men også i en rekke nasjonale og internasjonale føringer som legger grunnlaget for et mer inkluderende og bærekraftig samfunn. Føringene er viktige for å se helhetlig på de detaljerte lov- og forskriftskravene på området, og gir både strategiske og mer normative retningslinjer for institusjonenes arbeid. Dette er viktig for en helhetlig forståelse og motivasjon for institusjonenes systematiske arbeid med digital inkludering.

- **FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne** (CRPD) artikkel 24 slår fast at mennesker med funksjonsnedsettelse har rett til utdanning (Bufdir, u.å.). Lik rett til utdanning innebærer at den faglige kvaliteten på undervisningen skal være lik for alle. Personer med funksjonsnedsettelse skal ikke få et dårligere tilbud, men lik og god utdanning som alle andre.
- **FNs bærekraftsmål 4** God utdanning, delmål 4.5 sier blant annet at man innen 2030 har som mål å sikre lik tilgang til alle nivåer innenfor utdanning og yrkesfaglig opplæring for sårbare grupper, inkludert personer med nedsatt funksjonsevne (FN-sambandet, 2025).
- **Regjeringens handlingsplan for universell utforming**, Bærekraft og like muligheter – et universelt utformet Norge (2021–2025), fremhever at UH-

institusjonene skal overholde kravene til universell utforming (Kulturdepartementet, 2021a).

- Ifølge forarbeidene til **Lov om universiteter og høyskoler** (UH-loven), skal alle universiteter og høyskoler ha *handlingsplaner for universell utforming* (Prop. 126 L (2022–2023)).
- **Digitaliseringsrundskrivet** minner om at virksomhetene skal følge krav til universell utforming av IKT-løsninger .
- Den **nasjonale digitaliseringsstrategien** 2024–2030 fremhever at digitale tjenester må være universelt utformet for å være tilgjengelig for alle (Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet, 2024).
- I Regjeringens **Strategi for digital omstilling i universitets- og høyskolesektoren** 2021–2025 (Kunnskapsdepartementet, 2021a) er universell utforming og tilgjengelighet fremhevet som en av seks forutsetninger for å lykkes med digital omstilling. Strategien påpeker at det kreves målrettet arbeid med universelt utformede digitale løsninger for å oppfylle kravene. Status for 2023 viser at universell utforming er oppfylt i begrenset grad og at innsatsen varierer betydelig mellom institusjonene (HK-dir, 2024a).

3.3 Studentenes behov for universell utforming

Eurostudentundersøkelsen har vist oss at mange studenter er innenfor målgrupper som vi antar har stor bruk for universelt utformede løsninger (Fredborg, 2024). Studentene selv har ikke nødvendigvis en oppfatning av om en løsning er universelt utformet eller ikke, det krever en kunnskap og forståelse som ikke mange studenter har. Det har derfor liten hensikt å spørre studentene direkte om en løsning er universelt utformet, eller om de har behov for dette.

Studentenes behov kan bedre måles gjennom om de opplever at de møter digitale barrierer eller utfordringer med bruk av løsningene de forutsettes å ta i bruk. Tidligere rapporter har vist at enkelte studentgrupper har utfordringer med institusjonenes digitale løsninger, og at mange nettopp møter digitale barrierer (Proba samfunnsanalyse, 2018).

Denne tematikken har vært fraværende i andre sektorundersøkelser, slik som Studiebarometeret og Studentenes helse- og trivselsundersøkelse (SHoT). Kunnskapsgrunnlaget om studentenes opplevde behov for universell utforming av det digitale læringsmiljø er derfor mangelfullt. De store nasjonale studentundersøkelsene kan

være en god arena for å utvide kunnskapsgrunnlaget om digitale barrierer, til nytte for både utdanningsinstitusjonene og andre aktører i sektoren.

I vår spørreundersøkelse til utdanningsinstitusjonene (se kap. 2.3) kommer det frem at mange ser manglende innsikt i de faktiske behovene til studenter med funksjonsnedsettelse som en av de største utfordringene i arbeidet med universell utforming. Spørsmålet i undersøkelsen gjaldt universell utforming generelt – det var ikke avgrenset til universell utforming av IKT.

Når det gjelder undervisning og læremidler, mener rundt halvparten av respondentene at studentene får det de trenger i stor eller svært stor grad. De fleste andre mener at de får det i noen grad. Gjennomføring av eksamen skiller seg positivt ut ved at hele 84 prosent mener studentene får det de trenger i stor eller svært stor grad.

I den kvalitative undersøkelsen (se kap. 2.2) kommer det frem at manglende etterspørsel fra studentene og fravær av kontrollmekanismer kan bidra til at ansatte ikke opplever arbeidet med universell utforming av IKT som viktig eller nyttig. Mens de fleste ansatte vil strekke seg langt for å tilpasse innhold til studenter med konkrete og uttrykte behov, er mange ifølge informantene skeptiske eller lite bevisste på nytten av universell utforming som strategi for inkluderende undervisning.

Slike holdninger finner vi også beskrevet i forskningslitteraturen. I en artikkel av Chen, Sanderson og Kessel (2018) kommer det frem at flere av underviserne tilrettelegger individuelt når studenter får innvilget tilrettelegging, heller enn å gjøre undervisningen universelt utformet fra starten av.

I tillegg er det en utfordring at studenter med usynlige funksjonsnedsettelse kan vegre seg for å melde fra om at de har behov for tilrettelegging. Det kan skyldes frykt for stigma og negative reaksjoner, at de vil unngå å bli sett på som annerledes, eller at de bare ikke ønsker å være til bry (HK-dir, 2025a). Dermed kan studenter som ville hatt stor nytte av mer tilgjengelig undervisning, gå glipp av dette fordi underviserne ikke er klar over behovet.

Informantene i den kvalitative undersøkelsen peker ellers på at læringsmiljøutvalg og studentorganisasjoner bidrar positivt til mer oppmerksomhet om universell utforming og opplyser studentene om deres rettigheter.

3.4 Universell utforming eller individuell tilrettelegging

Individuell tilrettelegging og universell utforming er to ulike og komplementære tilnærminger til å møte studentenes behov og fremme et inkluderende læringsmiljø.

Utdanningsinstitusjonene har plikt til egnet individuell tilrettelegging av blant annet undervisning, læremidler og eksamen. Individuell tilrettelegging innebærer spesifikke tiltak som settes i verk for enkeltstudenter, ofte basert på en dokumentert funksjonsnedsettelse eller andre særskilte utfordringer. Universell utforming tar på sin side utgangspunkt i prinsippet om at læringsmiljøet skal være tilgjengelig og brukbart for alle studenter, uavhengig av funksjonsevne og uten behov for individuell tilpasning.

I praksis er begge strategiene avgjørende for å sikre alle studenter likeverdige muligheter til å gjennomføre utdanningen. Når generelle løsninger ikke er tilstrekkelige, fungerer individuell tilrettelegging som et nødvendig supplement.

Digital eksamen er et eksempel:

- Målet er at eksamen skal gjennomføres på mest mulig lik måte for alle kandidatene. Samtidig vil noen ha behov for tilpasninger som gjør at de får tilgang på like vilkår som de andre kandidatene i samme emne.
- Eksempler på tilretteleggingstiltak kan være opplest oppgavetekst, endret eksamensform, utvidet tid på eksamen og tilgang til skrive støtteprogram.
- Behovet for tilrettelegging kan reduseres ved å sikre at eksamensløsningen er mer universelt utformet. For eksempel dersom oppgavesettet er kodet riktig slik at det kan leses opp av skjermleserverktøy, kan det bli mindre behov for en egen ordning med opplesing av oppgavetekst.

4 Arbeid med universell utforming av IKT ved universiteter og høyskoler

En viktig del av arbeidet med utredningen har vært å samle innsikt og data fra UH-sektorens arbeid med universell utforming. Innsikten vi har samlet er strukturert etter problemområdene vi har identifisert. Vi belyser institusjonenes strategiske arbeid med universell utforming av IKT og hvordan dette forankres og følges opp ut i organisasjonen. Videre ser vi på utfordringer knyttet til kompetanse om universell utforming og hvordan institusjonene jobber med å løse dette. Til slutt ser vi på strukturer og nytteverdien av samarbeid både internt ved institusjoner og på tvers av institusjoner.

4.1 Status for arbeidet

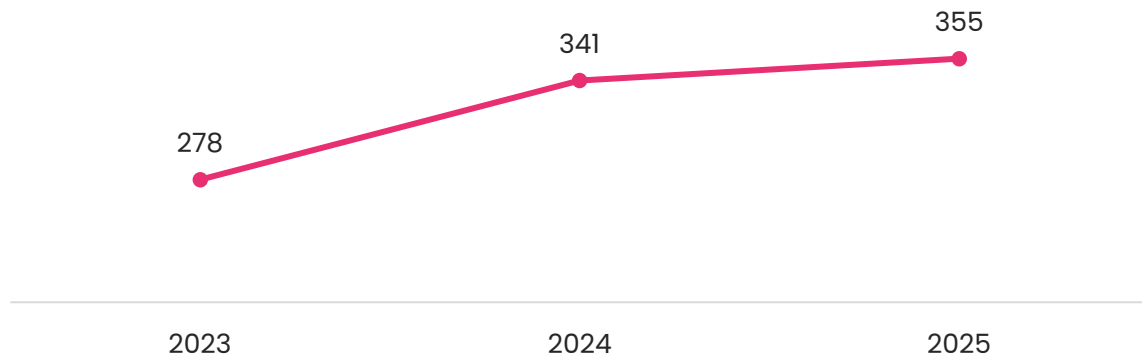
Universitets- og høyskolesektoren står overfor både utfordringer og muligheter når det gjelder universell utforming av digitale løsninger. I hvilken grad oppfyller studentrettede IKT-løsninger gjeldende krav? Hva opplever institusjonene som krevende i arbeidet? Hvilke muligheter finnes for videre utvikling? Her bruker vi blant annet eksempler fra læringsplattformer (LMS) og digital eksamen, som spiller sentrale roller i studietilværelsen.

4.1.1 Oppfyller løsningene de tekniske kravene?

Statistikk fra tilgjengelighetserklæringer kan gi et inntrykk av i hvilken grad digitale løsninger oppfyller kravene i regelverket.

Innen 1. februar 2023 måtte institusjonene fylle ut tilgjengelighetserklæringer for nettløsningene sine. Fra 2023 til 2025 har det skjedd en positiv utvikling i antall tilgjengelighetserklæringer som er produsert i sektoren. I 2023 hadde de 21 statlige universitetene og høyskolene fylt ut til sammen 278 tilgjengelighetserklæringer. I 2025 hadde tallet økt til 355.

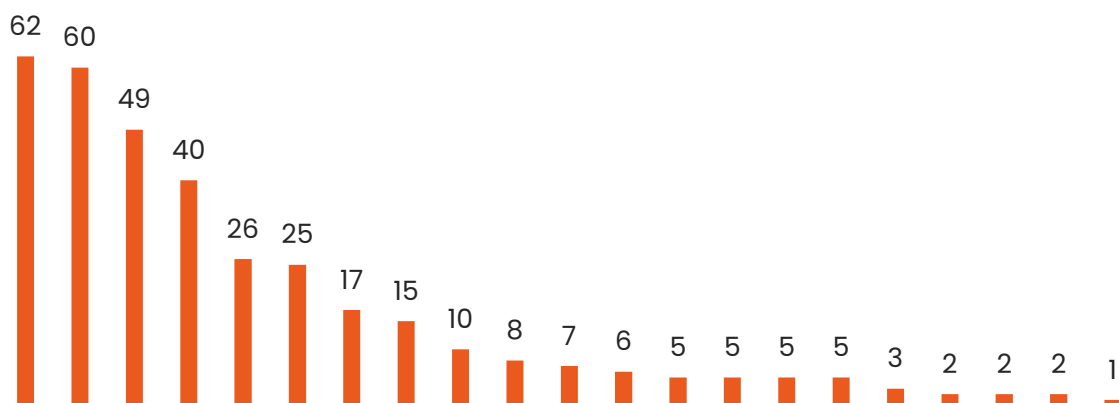
Antall tilgjengelighetserklæringer produsert av statlige universiteter og høyskoler

Figur 4.1 Antall tilgjengelighetserklæringer produsert av statlige UH-institusjoner totalt

Tallene fra 2025 viser at hver av de statlige institusjonene fylte ut i gjennomsnitt ca. 17 tilgjengelighetserklæringer. Det er likevel betydelig strekk i feltet. På det meste har en institusjon fylt ut 62 erklæringer, mens institusjonene i den andre enden av lista har fylt ut 5 erklæringer eller færre.

Antall tilgjengelighetserklæringer fra hver av de 21 statlige universitetene og høyskolene i 2025

Figur 4.2 Antall tilgjengelighetserklæringer per institusjon i 2025

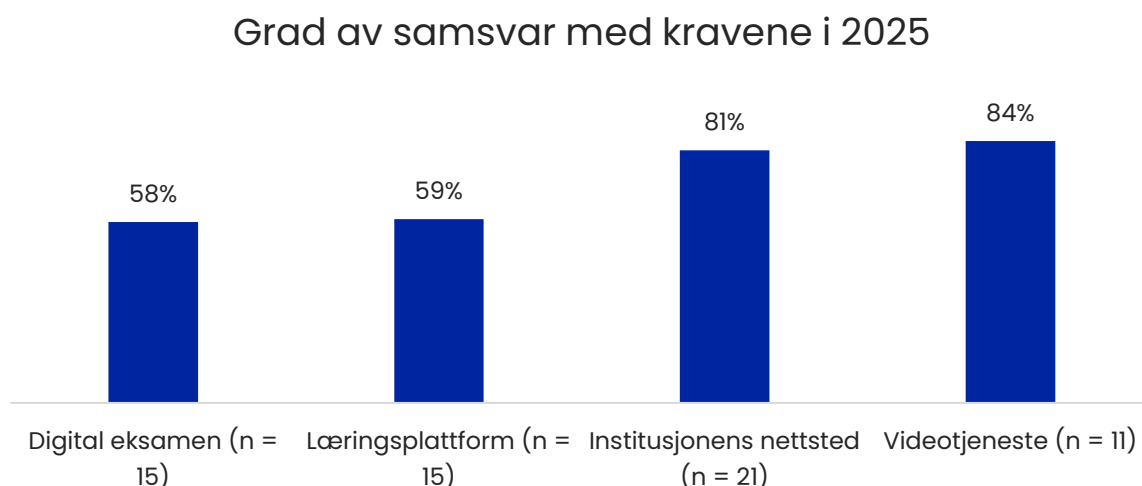
Det er viktig å påpeke at det er stor forskjell på hvor mange IKT-løsninger hver enkelt institusjon har og dermed antallet tilgjengelighetserklæringer de må lage. Det er likevel grunn til å tro at mange institusjoner har et forbedringspotensial i å skaffe seg

oversikt over universell utforming i IKT-løsningene sine gjennom tilgjengelighets-erklæringer.

Dataene fra tilgjengelighetserklæringene viser at alle de 21 statlige institusjonene har en erklæring for sitt offentlige nettsted. I tillegg har flertallet av institusjonene erklæringer for andre digitale løsninger som er sentrale for studentenes digitale læringsmiljø, blant annet:

- Digital eksamen (Inspera Assessment og WiseFLOW): 15 institusjoner
- Læringsplattform (Canvas): 15 institusjoner
- Videotjeneste (Panopto): 11 institusjoner

De digitale eksamensløsningene og læringsplattformene har til sammen i underkant 60 prosent samsvar med kravene, mens det er rapportert om over 80 prosent samsvar for institusjonenes nettsteder og videotjenester.

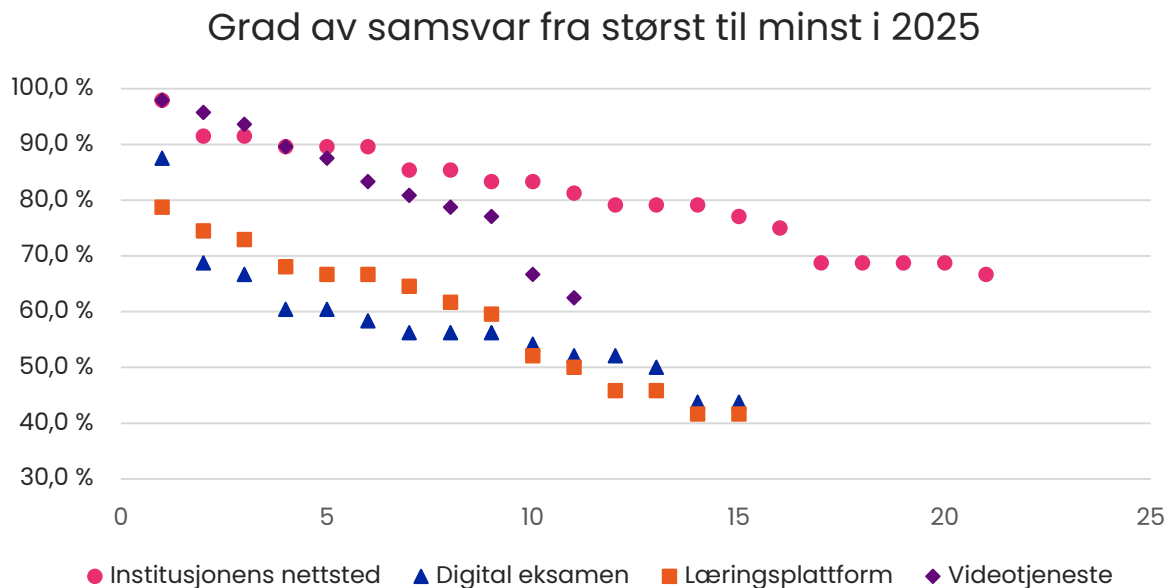

Figur 4.3 Grad av samsvar med kravene for enkelte typer av nettløsninger i 2025

En IKT-løsning er i samsvar med et krav dersom løsningen er i samsvar med *formuleringen* av kravet, eller dersom løsningen *ikke har innholdet* som kravet gjelder for. Fravær av innhold vil ikke resultere i brudd. For eksempel vil et nettsted oppfylle krav som gjelder spesifikt lydklipp, selv om løsningen ikke inneholder lydklipp.

For digital eksamen har samlet grad av samsvar med kravene holdt seg stabilt fra 2023, mens for læringsplattformene og videotjenestene har tallene gått noe ned, fra henholdsvis 66 prosent til 59 prosent og fra 92 prosent til 84 prosent. For institusjonenes nettsteder har samlet grad av samsvar økt fra 78 prosent i 2023, til 81 prosent i 2025.

Det er stor variasjon mellom graden av samsvar hver enkelt institusjon har rapportert for disse fire typene av IKT-løsninger.

Figur 4.4 Grad av samsvar for fire typer av IKT-løsninger, basert på institusjonenes tilgjengelighetserklæringer

I denne sammenligningen kommer institusjonenes nettsteder best ut, med mellom 98 prosent og 67 prosent samsvar med kravene. For de andre IKT-løsningene er det

- fra 98 prosent til 63 prosent samsvar for videotjenestene
- fra 88 prosent til 44 prosent samsvar for de digitale eksamensløsningene
- fra 79 prosent til 42 prosent samsvar for læringsplattformene

Av læringsplattformene, de digitale eksamensløsningene og videotjenestene er det kun 8 av 41 institusjoner som rapporterer om 80 prosent eller mer samsvar med kravene. Det er med andre ord jevnt over muligheter for forbedring, og potensial for læring på tvers både internt på institusjonene og i sektoren.

Disse tallene omfatter langt fra alle IKT-løsningene som studentene møter, og gir ikke et fullstendig bilde av tilstanden i sektoren. Erfaringer viser også at det rapporteres uriktig i tilgjengelighetserklæringene, blant annet fordi kravene tolkes feil.

Samlet sett viser data fra tilgjengelighetserklæringene at de vanligste bruddene gjelder krav som skal gjøre det mulig for brukere å:

- få med seg viktig informasjon i tekst, lenker og bilder,
- kunne navigere i løsningen, eller
- forstå og fylle ut skjema.

Dette gjelder også i stor grad for læringsplattformer og digitale eksamensløsninger. Samtlige læringsplattformer har brudd på kravet om teksting av video. Disse typene av brudd kan ha store konsekvenser ved at studenter ikke får tilgang til viktig innhold, som vesentlig informasjon i et bilde på en eksamensoppgave, eller hvordan et skjema skal fylles ut. Det kan blant annet gå ut over læringsutbytte og eksamensprestasjoner.

Slike brudd handler i stor grad om innhold som lages av ansatte ved institusjonene. Rapporten fra *Innsiktsprosjekt IT-støtte til fremtidens læring og vurdering* (Sikt, 2022) viser at selv om systemene kan være bygget i tråd med regelverket, er det i innholdet som er laget av ansatte at det ofte svikter.

For videotjenestene er det flest brudd på kravene om teksting og synstolking av video. Det er relevant å påpeke at utfordringen med teksting av video i stor grad er blitt løst de siste årene, gjennom bruk av automatiserte verktøy for teksting, og bruk av kunstig intelligens i disse verktøyene. Det er likevel behov for å prioritere mellom hvilke videoer som skal tekstes, og ikke alle institusjoner har sørget for at de ansatte har tilgang til de beste teknologiske løsningene på området (HK-dir, 2024b).

4.1.2 Praktiske og teknologiske utfordringer

I den kvalitative undersøkelsen peker flere informanter på at IKT-løsningene de bruker til å produsere og publisere innhold ikke støtter universell utforming godt nok.

Læringsplattformen Canvas har innebygget funksjonalitet for *tilgjengelighetskontroll* (Instructure, 2024b), mens digital eksamen ikke har noen slik kontroll.

Å sørge for at eksamen blir universelt utformet krever dermed manuell oppfølging og er svært arbeidskrevende. Enkelte løsninger kan gjøre det ekstra vanskelig å ivareta krav til universell utforming. «Sikker nettleser» er en tilpasset programvare som brukes ved eksamen for å kontrollere kandidatens tilgang til innhold på internett eller på egen datamaskin. Slike løsninger kan hindre enkelte studenter i å bruke hjelpemidler som de er avhengige av.

I arbeidet med innholdsproduksjon beskriver informantene dessuten en «bumerang-effekt» der de sendes frem og tilbake mellom produksjon og feilretting, ofte i ulike verktøy. Etter å ha laget innholdet, må de sjekke om det tilfredsstillende oppfyller kravene til

universell utforming. Deretter må de tilbake igjen for å gjøre de nødvendige endringene. Dette oppfattes som tidkrevende og øker kompleksiteten i arbeidet.

En annen utfordring handler om at innholdet kan være komplekst og komme fra forskjellige kildeløsninger. Læringsplattformer støtter mange ulike innholdstyper, for eksempel en rekke bilde-, video- og lydformater (Instructure, 2024a), og lar seg utvide med svært mange teknologiske verktøy (Instructure, u.å.). Det gjør at de kan fylles med en stor variasjon av typer innhold, som gjør det mer komplekst å sørge for universell utforming. Videre vil innbygging og integrering med andre verktøy og løsninger øke kompleksiteten og gjøre det vanskelig å sørge for universell utforming.

Utforming av emner, læringsmateriell og eksamensoppgaver gjøres ofte av den enkelte underviser/emneansvarlig i henholdsvis læringsplattform og digital eksamensløsning. Universell utforming av et emne, emneinnhold og eksamensoppgave blir da avhengig av den enkelte undervisers kompetanse og forståelse av kravene.

Selv om emneinnholdet i hovedsak har god universell utforming, kan læringsmateriell som for eksempel PowerPoint-presentasjoner, PDF-filer med pensumartikler og integrerte tilleggsløsninger by på problemer. Studenter kan altså ha ganske varierende opplevelse av universell utforming både innad i et emne og på tvers av emner.

I samtaler vi har hatt med tre institusjoner om læringsplattformer, kommer det frem at systemforvaltere og støttetjenester ikke har oversikt over hva slags innhold faglærerne lager i læringsplattformen. Uten slik oversikt er det vanskelig å vite hvor de skal sette inn støtet på informasjon eller opplæring. Noen ganger ønsker undervisere å benytte seg av andre publiseringsløsninger, for eksempel private hjemmesider, for å presentere faglig innhold. Det gjør det enda mer utfordrende for institusjonene å ha oversikt over type innhold eller å tilby målrettet opplæring i universell utforming.

4.1.3 Støtte i teknologien

Til tross for utfordringene ser informantene i den kvalitative undersøkelsen positivt på utviklingen. De peker blant annet på at det finnes støtteverktøy til læringsplattformene, som bidrar til økt bevissthet og kompetanse gjennom konkrete tilbakemeldinger til brukerne om hvordan innholdet kan forbedres. Verktøyene kan sjekke alt emneinnhold, inkludert filer som lastes opp, for ulike tilgjengelighetsproblemer. Det bidrar til å redusere tidsbruk og den nevnte bumerang-effekten.

Verktøyene legger også til rette for at studenter kan laste ned alternative formater av innholdet (for eksempel lydfil, e-bok, tekstskannet PDF), slik at de får læringsmateriell

tilpasset egne behov. Dermed slipper de å måtte etterspørre og vente på alternative formater fra underviser.

Utover dette kan støtteverktøyene lage rapporter og statistikk til ledelse og systemforvalter, som gjør at de i større grad kan følge opp og gi spisset opplæring til fagmiljøer. Informantene viser også til at bruk av standardmaler hjelper mange til å produsere universelt utformet undervisningsmateriale uten vesentlig merarbeid.

Selv om flere institusjoner gir ansatte tilgang på støtteverktøy som kan hjelpe dem med universell utforming, er det ifølge systemforvaltere mange som ikke bruker dem. Automatisk teksting av video er et eksempel på teknologisk utvikling som har gitt mer universelt utformet innhold. Likevel har vi inntrykk av at mange videoer publiseres uten teksting fordi tekstingen anses som unøyaktig. Det finnes gode verktøy som løser dette, slik som Autotekst-løsningen UiO tilbyr sektoren. Den forenkler prosesser, tar i bruk kunstig intelligens og tilbyr teksting av høy kvalitet, blant annet på norske dialekter (Universitetet i Oslo, 2023). Løsningen brukes av mange institusjoner, men i siste instans må den enkelte ansatte som publiserer video både ha tilgang til løsningen og kompetanse til å bruke den riktig.

Støtteverktøy kan dessuten være kostbare. Informanter fra de mindre institusjonene forteller i flere tilfeller at de derfor må nøye seg med mindre avanserte alternativer. I ytterste konsekvens kan dette innebære et «klasseskille» mellom institusjoner som har økonomi og kapasitet til strategisk og operativ bruk av slike støtteverktøy, og de som ikke har det.

4.1.4 Oppfølging og ansvarliggjøring av leverandører

Det er Sikt som på vegne av universitets- og høyskolesektoren gjennomfører anskaffelser av fellestjenester for digitalt læringsmiljø, slik som for eksempel læringsplattform og eksamensløsning. Institusjonene velger om de vil ta i bruk fellestjenestene. En del institusjoner, særlig de største, gjør også egne anskaffelser av studentrettede digitale tjenester.

Ved anskaffelse av digitale løsninger skal universell utforming ivaretas ved at innkjøper stiller krav og ber om dokumentasjon. Vi har imidlertid observert at kravene som stilles ofte er generelle, og at leverandører kan misforstå dem eller levere mangelfull dokumentasjon. I tillegg møter universell utforming konkurranse fra andre sentrale krav.

I rapporten fra Sikts innsiktsprosjekt foreslås det at krav til universell utforming bør være mer detaljerte, omfatte krav til dokumentasjon og inkludere regressmuligheter dersom svakheter i selve tjenesten fører til bøter for institusjonen. Videre bør

systemene veilede ansatte i å lage tilgjengelig innhold. Rapporten understreker også behovet for at noen med tilstrekkelig kompetanse på universell utforming deltar i anskaffelsesarbeidet (Sikt, 2022).

I rapporten kommer det frem at leverandører av IKT-løsninger for UH-sektoren mener universell utforming som tema er uproblematisk, til tross for at sektoren selv mener de har mye å gå på for å oppfylle kravene. I tillegg gir noen leverandører uttrykk for at de selv er opptatt av å møte alle krav til universell utforming, men at kundene lar være å legge vekt på dette.

Det er derfor et behov for at de som anskaffer løsningene stiller tydelige krav og prioriterer universell utforming, for at leverandørene skal utvikle sine løsninger i riktig retning. Dette blir enda viktigere ettersom det er en tydelig forventning fra vitenskapelig ansatte at de digitale løsningene skal ta så mye ansvar som mulig for universell utforming, slik at det blir minst mulig tilpasning å tenke på for de som produserer innholdet i løsningene.

4.2 Strategisk og planmessig arbeid

Offentlige virksomheter har en aktivitets- og redegjørelsesplikt for universell utforming av IKT etter likestillings- og diskrimineringslovens § 19a. Plikten krever at virksomhetene arbeider aktivt og målrettet for å fremme universell utforming av IKT, og at de skal redegjøre for arbeidet de gjør. Ifølge forarbeidene til universitets- og høyskoleloven skal alle UH-institusjonene ha en handlingsplan for universell utforming (Prop. 126 L (2022–2023)).

Institusjonene må selv operasjonalisere disse kravene, blant annet gjennom handlingsplaner, prioriteringer, konkrete tiltak og systematisk oppfølging. Strategier og planer utgjør et viktig premiss for å løfte arbeidet med universell utforming fra enkeltstående tiltak, til varig og mer helhetlig praksis. Vi erfarer at institusjonene også her arbeider ulikt.

4.2.1 Hvem har ansvar for at kravene blir oppfylt?

Klare roller og tydelig ansvarsfordeling er avgjørende for å sikre kontinuitet og kvalitet i arbeidet med universell utforming. Der ansvarsforholdene er tydelig definert og forankret i ledelsen, oppleves arbeidet som mer målrettet og gjennomførbart. Funn viser likevel at mange institusjoner mangler en helhetlig organisering, at ansvaret er spredt mellom ulike nivå og funksjoner, uten tilstrekkelig koordinering.

Det overordnede ansvaret for å overholde kravene til universell utforming av IKT-løsninger, ligger hos institusjonens øverste ledelse. I praksis vil det være behov for å delegere den praktiske oppfølgingen av dette ansvaret nedover i institusjonen.

I møtene med institusjonene ble det ofte trukket frem et behov for bedre samarbeid og kommunikasjon med ledelsen. Et gjennomgående tema var manglende rutiner og prosedyrer for arbeidet, for eksempel i arbeidet med tilgjengelighetserklæringer.

De to revisjonsrapportene fra 2024 (se kap. 5) peker også på manglende ledelsesforankring som en felles utfordring. Det ble funnet at arbeidet med universell utforming av IKT ikke er tydelig forankret i toppledelsen. Det mangler tydelige mål, ansvarlinjer og prioritering. Arbeidet preges av fragmentering, manglende overordnet styring og uklarhet rundt begreper og roller.

Forskjellige aktører har ulikt handlingsrom til å påvirke hvordan kravene blir oppfylt i nettløsningene. Sammen med andre organisatoriske forhold bidrar dette til at ansvaret for universell utforming ofte er fragmentert og utfordrende å følge opp. Dette er en utfordring som kommer frem gjennom både den kvalitative og kvantitative undersøkelsen, gjennom litteraturgjennomgangen og i dialog med det som kan forstås som «ildsjelene» ved institusjonene. Fragmentering og manglende intern samordning er en utfordring må løses bedre for å nå overordnede mål, lovkrav og institusjonelle ambisjoner om inkludering.

Overordnet kan vi dele opp utføringen av oppgaver mellom:

- **Innholdsprodusent** på en institusjon, som for eksempel vitenskapelig ansatte eller administrativt ansatte, legger ut tekst, video, dokumenter og annet innhold i læringsplattform, digital eksamen eller andre løsninger som studentene skal bruke. Innholdsprodusenter har primært mulighet til å påvirke innholdet de legger inn i løsningene, og kan derfor klare seg med å forholde seg til en avgrenset mengde krav.
- **Forvalter av en IKT-løsning** på en institusjon er ansvarlig for å kjøpe inn, forvalte, følge opp leverandør og gi innholdsprodusenter opplæring i bruk av løsningene. Forvalteren av IKT-løsningen på institusjonen har ansvar for å ivareta løsningen som helhet og må derfor forholde seg til alle kravene, men har ikke nødvendigvis kontroll over utformingen av det innholdsprodusentene legger inn i løsningene. Forvaltere forteller også at de mangler mandat til å kunne følge opp og tilby veiledning direkte til innholdsprodusentene.

Arbeidet med universell utforming handler delvis om de teknologiske løsningene, og delvis om bruken av dem. Disse to forholdene henger sammen og påvirker hverandre, noe som kommer tydelig frem i dialogen vi har med institusjonene.

Gjennom våre møter med institusjonene ble det tidlig klart at manglende eller utydelig ansvarsfordeling på institusjonene oppfattes som et forholdsvis vanlig og grunnleggende hinder for systematisk arbeid. Utydelig ansvarsfordeling påvirker den enkelte ansattes evne og motivasjon til å arbeide med universell utforming.

Ansaret for universell utforming organiseres på forskjellige måter ved institusjonene. Noen har sentrale dedikerte ekspertmiljøer, mens andre institusjoner kan gi ansvaret til enkelte systemforvaltere, som må ivareta universell utforming i tillegg til andre oppgaver. I tillegg finnes det ofte ikke en fullstendig oversikt over nettløsninger og hvem som har ansvar for dem, og mange vet ikke at de faktisk sitter med ansvar for universell utforming. Ansaret blir dermed ofte fragmentert. Dette bekreftes også av tidligere undersøkelser, slik som Proba samfunnsanalyse (2019).

Den kvalitative undersøkelsen viser at institusjoner som har en klar ansvarsfordeling, opplever at det er enklere å få ansatte til å ta ansvar, fordi de vet hvem de kan kontakte ved behov. Likevel er det en gjennomgående trend at universell utforming av IKT ikke er godt nok forankret i institusjonene som helhet. Selv om flere av institusjonene har ansvarsmatriser eller koordineringsteam, opplever mange av informantene at det ikke blir etterlevd, og at det er uklart hvem som faktisk har ansvar.

De to revisjonsrapportene fra 2024 peker på utfordringen ved fravær av en helhetlig handlingsplan som konkretiserer ambisjoner, mål og tiltak for universell utforming. Det er behov for en tydeligere operasjonalisering av målene og en klar ansvars- og rollefordeling som blir fulgt opp i praksis. Ifølge informantene i den kvalitative undersøkelsen er det ikke grunnlag for å si at én måte å fordele ansvar på er bedre enn en annen, men de fremhever at ansvarsfordelingen bør være tydelig beskrevet, forankret og kommunisert til de ansatte.

4.2.2 Universell utforming av IKT inn i institusjonenes planer

Spørreundersøkelsen og den kvalitative undersøkelsen gir begge et bilde av en sektor som i varierende grad jobber systematisk med universell utforming. Om lag en tredel av respondentene i spørreundersøkelsen sier seg enig i at det jobbes systematisk med universell utforming i deres enhet. Mange av respondentene har ikke en klar oppfatning av sin institusjon sitt arbeid.

Vi ser en lignende tendens i svarene på spørsmålet om arbeidet med universell utforming er en uttalt prioritet ved enheten. Her svarer en firedel av respondentene at

de er enige. Dette kan tyde på at selv om en del mener det jobbes systematisk med universell utforming, er satsingen lite uttalt og synlig.

Mange er også positive. I den kvalitative undersøkelsen kommer det frem at noen institusjoner følger opp arbeidet aktivt, med jevnlige møter mellom IT, studieadministrasjon og læringsstøtte.

Et annet positivt trekk som kommer frem er at universell utforming flere steder er en naturlig del av utviklingen av kurs og emner, fordi det har blitt en del av undervisningsplanleggingen. Flere institusjoner jobber med å integrere universell utforming i all undervisning ved å gjøre det til en naturlig del av pedagogiske prinsipper. Vi minner samtidig om at de som deltok i den kvalitative undersøkelsen var institusjoner som i større grad enn andre arbeider med universell utforming.

Ifølge forarbeidene til universitets- og høyskoleloven skal alle UH-institusjonene ha en handlingsplan for universell utforming (Prop. 126 L (2022–2023)). Slike handlingsplaner kan inneholde tiltak på flere ulike nivå, for eksempel

- etablering av roller på institusjonen, som faggrupper eller pådrivere som skal være veiledere for universell utforming i organisasjonen
- kompetanseheving og opplæring for ledere og ansatte som har ulikt ansvar for å kjøpe inn, utvikle, forvalte og produsere innhold i de digitale løsningene
- forbedringer av eksisterende digitale verktøy og læringsmateriell, for eksempel utvikling av maler, teksting av video og digital pensumlitteratur

I den kvalitative undersøkelsen kommer det frem at enkelte institusjoner har spesifikke handlingsplaner for universell utforming av IKT, men hos de fleste er dette arbeidsområdet innbakt i bredere planer og strategier: Det kan være en del av større og mer generelle inkluderings- og læringsmiljøplaner, planer for IT, tilrettelegging eller kommunikasjon, eller på det enkelte fakultet.

Våre undersøkelser av institusjonenes nettsider i mai 2025 viste at 11 av 21 offentlige universiteter og høyskoler hadde gyldige handlingsplaner (det vil si ikke utgått i 2025). Svarene på spørreundersøkelsen bekrefter dette funnet, da omtrent halvparten av institusjonene bekrefter at de har en handlingsplan for universell utforming. NIFU fant i sin gjennomgang av institusjonenes handlingsplaner at det er stor variasjon i hvor generelt eller spesifikt innholdet i planene er, samt hvor ansvaret er plassert. Imidlertid har nesten alle institusjoner egne nettsider om universell utforming (Pedersen et al., 2025).

Av de som oppgir at institusjonen *har* en handlingsplan, svarer 70 prosent at handlingsplanen brukes i det daglige arbeidet, enten i svært stor, stor eller i noen grad. Andelen som sier dette, er aller høyest på fakultetsnivået.

4.2.3 Oppfølging av institusjoner og ansatte

Den kvalitative undersøkelsen viser at iverksettingen av institusjonenes handlingsplaner varierer. Ved noen institusjoner følges planene opp aktivt, mens ved andre oppfattes de mer som formelle dokumenter uten konkret effekt. De fleste av informantene ser det ikke som avgjørende hvor planene ligger, men hvordan de ansatte og ansvarlige følger dem opp.

Innsikten vi har fått fra møter med institusjonene peker også på at handlingsplaner ikke blir fulgt opp. En av institusjonene nevner at det eksisterer en handlingsplan for universell utforming, men sier at den ikke er operasjonalisert. Det kan virke som at operasjonaliseringen av handlingsplanen har stoppet opp i mangel av for eksempel et sentralt kompetansemiljø som kan tilby støtte til arbeid med universell utforming. I tillegg kan kultur og internkommunikasjon påvirke arbeidet med å sette handlingsplanen ut i livet.

Spørreundersøkelsen viser at institusjonenes arbeid med å følge opp handlingsplaner for universell utforming har mye å si for opplevelsen av systematisk arbeid. På den andre siden forteller informantene at det finnes få interne mekanismer for å kontrollere om ansatte følger opp kravene til universell utforming i det daglige arbeidet, og at det ikke finnes noen reell fare for sanksjoner. Dermed blir det i praksis opp til den enkelte underviser å prioritere dette arbeidet.

I arbeidsverkstedet med institusjonene ble vi gjort oppmerksom på en interessant rutine ved av universitetene. Her ble det gjennomført «uu-kontroll» av hvert enkelt oppgavesett før eksamen, der hver oppgaveforfatter ble bedt om å rette opp feil. Dette bidro til en kompetanseheving hos de som lager oppgavesett, som igjen førte til at eksamen jevnt over holder bedre kvalitet på universell utforming.

Tilsynet for universell utforming av ikt (Uu-tilsynet) i Digitaliseringsdirektoratet kontrollerte i 2021 om to offentlige og en privat virksomhet i UH-sektoren fulgte kravene i regelverket. To av kontrollene var rettet mot digitale eksamensløsninger (Uu-tilsynet, u.å.), og en av disse resulterte i en dagbot for virksomheten. Personer vi har snakket med på institusjonene forteller at disse tilsynene skapte oppmerksomhet rundt universell utforming av IKT i sektoren. Den største effekten var rettet mot ledelse og forvaltning av IKT-løsninger på institusjonene. Tilsyn ble oppfattet mest som en administrativ utfordring som ikke fikk direkte konsekvens for innholdsprodusentene.

4.2.4 Ressurser og prioriteringer

I den kvalitative undersøkelsen peker informantene på en manglende vilje til å investere i universell utforming av IKT. Det gjelder både tiden innholdsprodusentene trenger til arbeidet og de økonomiske midlene som må til for å få på plass flere og bedre løsninger, kursing og testing. Dermed står de igjen med å gjøre det de kan med de midlene de har.

Ved noen fakulteter har innføring av universell utforming som en kvalitetsindikator i undervisningsevalueringer gjort at arbeidet prioriteres høyere. Andre informanter nevner at støtte fra en fakultetsledelse som er opptatt av universell utforming, øker sjansen for å lykkes og hjelper til med å prioritere temaet.

Fra innholdsprodusentenes ståsted er knapphet på tid og ressurser en av de største utfordringene med universell utforming av IKT. Selv de med kompetanse, god kjennskap til verktøy og regelverk, motivasjon og tilgang på hjelp, opplever å bruke betydelig med ressurser på å etterleve kravene. Flere opplever dette som en uforholdsmessig belastning i en allerede presset arbeidshverdag.

Dette blir bekreftet gjennom våre møter med institusjonene. Innholdsprodusenter har ikke tid til opplæring, og hos personer med ansvar for nettsteder blir arbeid med tilgjengelighetserklæringer nedprioritert til fordel for andre oppgaver. I tillegg er universell utforming ikke nødvendigvis ansett som en kjerneoppgave til blant annet systemforvaltere og innholdsprodusenter. En av institusjonene sier at dette er felles, ikke bare på tvers av systemer og fagmiljøer, men mener at dette problemet gjelder for sektoren som helhet.

4.2.5 Lokale ekspertmiljøer for universell utforming

I spørreundersøkelsen svarer til sammen 72 prosent at universitetet eller høyskolen har en eller flere ansatte som har universell utforming som definert ansvarsområde. Merk at disse svarene gjelder universell utforming generelt og ikke spesifikt for IKT. Det er store forskjeller i hva de ulike nivåene har svart, noe som gir inntrykk av at det ikke er en enhetlig og uttalt kunnskap om hvem som jobber med universell utforming og hvor ansvaret ligger.

På spørsmål om det finnes en tverrfaglig gruppe eller nettverk som har universell utforming som ansvarsområde, er svarene også noe sprikende. Det kan tyde på at denne typen tverrfaglige nettverk finnes på rundt halvparten av institusjonene, men at det i mindre grad er kjent blant respondentene på fakultets- og instituttnivå.

Av fritekstsvarene kommer det frem at nettverkene er strukturert på ulike vis, men ofte forankret på institusjonsnivå og organisert på tvers av nivåer og fagområder. Eksempelene som trekkes frem viser stor aktivitet, men også et behov for å styrke og systematisere innsatsen slik at den blir bedre forankret og mer ensartet.

Den kvalitative undersøkelsen viser til at flere universiteter har etablert koordinatorene for universell utforming, nettverk og arbeidsgrupper som bidrar til bedre samarbeid og deling av erfaringer. En institusjon har hatt et eget prosjekt om universell utforming der de har satt sammen et team med ansvar for universell utforming av IKT, mens andre institusjoner har tverrgående nettverk under etablering.

I møtene vi har hatt med institusjonene kom det frem ønsker om en mer permanent etablering av en fast stilling eller et ekspertmiljø med ansvar for universell utforming av IKT, fremfor et prosjekt som er avgrenset i tid. Midlertidige prosjektansettelser innebærer også en risiko for at kompetanse forsvinner ut fra institusjonene når prosjektet er over.

4.3 Kompetanse ved institusjonene

Både spørreundersøkelsen og den kvalitative undersøkelsen fremhever kompetanse som en forutsetning for å lykkes med universell utforming. Undersøkelsene viser at kunnskapsnivået i sektoren er varierende, og ofte mangelfullt. Mange ansatte kjenner til at det finnes krav, men mangler forståelse for hva som faktisk må til for å oppfylle dem i praksis. Det er behov for systematisk kompetanseheving og mer målrettet opplæring, ikke bare hos enkeltpersoner eller spesialister, men på tvers av roller og organisatoriske nivåer.

4.3.1 Varierende kompetanse

Ifølge den kvalitative undersøkelsen, er det store variasjoner i de ansattes kompetanse og forståelse. Selv om mange ansatte kjenner til at det finnes regelverk på området, er det langt færre som har oversikt over de konkrete kravene – eller vet hvordan de skal etterleves i praksis (Bufdir, 2020; Chen et al., 2018; Rambøll, 2024). I den kvalitative undersøkelsen er det flere som peker på manglende opplæring som årsak til dette, og opplever at de i stor grad har måttet lære seg universell utforming på egenhånd.

Et særlig utfordrende aspekt handler om tolkningen av regelverket. Flere peker på at det er vanskelig å vite hvor langt plikten til universell utforming strekker seg, og når et tiltak eventuelt kan anses som en «uforholdsmessig byrde» (Sikt, 2022). Denne uklarheten kan skape usikkerhet og føre til at institusjonene utsetter nødvendige forbedringer i det digitale læringsmiljøet.

Mange innholdsprodusenter oppfatter de tekniske kravene som kompliserte og ser universell utforming som et spesialfelt, ikke som en naturlig del av egen arbeids-hverdag. Forståelsen av når innholdet er tilfredsstillende universelt utformet, sitter ikke i ryggmargen hos innholdsprodusentene. Dermed bruker mange mye tid på å sjekke om innholdet er utformet riktig, og eventuelt å tilpasse det på nytt («bumerangen»).

Det går også igjen på tvers av institusjonene at spisskompetanse på universell utforming ofte samlet hos noen få personer i sentrale funksjoner og hos enkelte vitenskapelige ansatte, og at tjenester som kan hjelpe til med universell utforming av IKT ofte er lite brukt.

Personer vi har snakket med i møter med ulike institusjoner forteller om store variasjoner internt; en institusjon nevner at de har fire fakulteter som har kommet et godt stykke med å opparbeide seg god kompetanse på universell utforming, men at de andre henger langt etter. En kartlegging av norske virksomheters arbeid med universell utforming og tilgjengelighetserklæringer viser at manglende kunnskap om temaet ikke er unikt for UH-sektoren (Rambøll, 2024).

4.3.2 Kunnskapen når ikke ut til den enkelte

Det er ikke mangel på opplæringstilbud som er det største problemet: Flere institusjoner har universell utforming inne i interne kurs og opplæringsprogrammer, og mange av IKT-løsningene bidrar til kompetanseheving ved at innholdsprodusenter får automatisk tilbakemelding på innhold de legger inn. I spørreundersøkelsen ble informantene spurt om de ansatte har tilgang til det veiledningsmateriellet og den støtten de trenger for å tilby studentene et universelt utformet læringsmiljø. Halvparten av respondentene er enige i dette, mens 30 prosent stiller seg nøytrale. 11 prosent er uenige.

Likevel tyder den kvalitative undersøkelsen på at eksisterende tiltak ikke når godt nok ut til de ansatte som trenger kunnskap og ferdigheter for å sikre at studentenes digitale læringsmiljø er tilstrekkelig universelt utformet. Kompetanseutviklingen hviler i mange tilfeller på internt engasjement og ildsjeler.

Dette inntrykket blir forsterket av de institusjonene som tilbyr kurs og opplæring i universell utforming som vi har snakket med. Det blir holdt opplæring og tilbudt veiledning i både universell utforming og systemspesifikke verktøy, men det er ikke mange deltakere. Informantene i den kvalitative undersøkelsen bekrefter dette. Dette fører til et slags paradoks: På den ene siden har vi etablert at kompetanseheving er nødvendig. På den andre siden ser vi at veiledning og opplæringstilbud finnes ved institusjonene, men det er ikke etterspørsel etter det, og folk møter rett og slett ikke opp på kurs.

Av Proba sin rapport *Universell utforming av IKT med vekt på læremidler i UH-sektoren* ser vi at flere utdanningsinstitusjoner har utviklet ressurser, veiledere og nettkurs om universell utforming av IKT. Likevel oppleves materialet som krevende å ta i bruk, og det er lav deltagelse i kursene. Fagdager og opplæringstilbud får ofte begrenset oppslutning, selv når de er lett tilgjengelige (Proba samfunnsanalyse, 2019). Dette viser at det ikke er tilstrekkelig å tilby opplæring – den må også være relevant, anvendelig og tydelig prioritert av ledelsen.

I våre møter med institusjonene har vi fått vite at institusjonene har mange ressurser for innholdsprodusenter som ønsker å sette seg inn i fagstoffet på egen hånd. Men her er det også flere som melder om at det er vanskelig å orientere seg i skogen av informasjon og opplæringsmateriell som finnes tilgjengelig på nett. Det er mange kanaler å følge med på (for eksempel e-postlister, forum, webinarer og nettresurser fra flere tilbydere), i tillegg til at mye av den skriftlige informasjonen også er vanskelig å forstå.

Flere i sektoren har etterlyst fagnære opplæringstilbud om universell utforming. Siden dette mangler, oppleves stoffet mindre konkret og mindre faglig aktuelt for den enkelte underviser eller innholdsprodusent. Dermed blir det mer utfordrende å ta i bruk i praksis. Det har også blitt bemerket at de som driver opplæring av brukere som skal jobbe med universell utforming, er selvlærte og ikke nødvendigvis har formell kompetanse og kvalitetssikret kunnskap på området.

Av den kvalitative undersøkelsen ser vi at selv om enkelte mener at IT og/eller pedagogiske støttetjenester burde ha et større ansvar for universell utforming av IKT, er den generelle oppfatningen at kompetansen og forståelsen må spres utover i institusjonene, fremfor å være samlet hos noen få. Man kan ikke forvente at alle skal være eksperter som kjenner regelverket i detalj – det viktigste er at de blir kjent med nytten, får praktisk erfaring og vet hvor de kan få hjelp. Erfarne innholdsprodusenter mener at praktisk erfaring gjør arbeidet enklere, men også de etterlyser bedre løsninger og maler som kan rettlede dem.

Uu-tilsynets nettresurser blir trukket frem som gode, men også som vanskelige å finne frem i. Det blir fremhevet at Uu-tilsynets veiledninger handler om «vanlige nettsider», mens sektorens behov er annerledes. Det er altså et behov for at veiledningene og kunnskapen som blir formidlet er mer tilpasset sektorens behov.

En institusjon nevner at de ser på arbeid med tilgjengelighetserklæring som en «ensom jobb»: De som har ansvaret for de forskjellige nettsidene sitter mer eller mindre for seg selv. Resultatet blir at det er vanskelig å be om hjelp, eller støtte til

prioritering. Flere oppgir at motivasjonen hos den enkelte ansvarlige og innholdsprodusent er god, men de vet ofte ikke hvor de skal starte med universell utforming.

4.3.3 Ansattes holdninger til universell utforming

Av våre møter med folk som driver opplæring ved institusjonene har vi ved flere anledninger blitt bevisst en tydelig ambisjon i enkelte fagmiljøer. Den går ut på at universell utforming skal være så konkret og enkelt at det skal være «vanskelig å unngå» å gjøre innholdet universelt utformet.

Av Sikt sin rapport fra 2022 ser vi videre at i stedet for å tilegne seg kunnskap om krav og prinsipper for universell utforming, gir enkelte undervisere uttrykk for at de forventer at digitale systemer – som læringsplattformen Canvas – automatisk sørger for at innholdet er universelt utformet og på denne måten gjør jobben for dem (Sikt, 2022). Dette fører til at de inntar en avventende holdning til universell utforming heller enn å gå proaktivt inn for å lære seg det.

En relatert holdning kommer til syne i den kvalitative undersøkelsen: En oppfatning er at tiden det tar å sørge for at innhold er universelt utformet, ikke alltid står i forhold til nytteverdien det har for studentene. Mange vil derfor prioritere andre aspekter ved undervisningen, som å holde seg faglig oppdatert.

Fra den samme undersøkelsen ser vi at flere innholdsprodusenter ser universell utforming som «etterarbeid» og «merarbeid» heller enn en integrert del av arbeidsrutinen. Utviklingen av det faglige innholdet kommer først, mens universell utforming blir en tilpasning i etterkant. Dette kan til dels henge sammen med «bumerang»-effekten mellom produksjon og feilretting av innholdet.

Vi har hatt samtaler med en eksamenskoordinator ved et fakultet på et stort universitet, som har gjennomført en kompetanseheving på universell utforming. Hennes «salgsargument» overfor vitenskapelig ansatte er å hjelpe dem med å forstå fordelene som universell utforming gir eksamenskandidaten: Eksamenskandidatene skal bruke mest mulig tid på å besvare eksamen, og minst mulig tid på å få tilgang til oppgaveteksten. Hun rapporterer at denne metoden er mest effektiv i få vitenskapelig ansatte til å prioritere arbeid med universell utforming.

Selv om den kvalitative undersøkelsen beskriver en rekke utfordringer knyttet til arbeidet med universell utforming av IKT, uttrykker informantene et samstemt ønske om å lykkes. De er gjennomgående positive til ambisjonene om å gjøre det digitale læringsmaterialet tilgjengelig for flere, og de mener at den samme holdningen gjelder for de fleste ansatte i sektoren.

4.4 Samarbeid

Samarbeid innad ved institusjonene, i sektoren og på tvers av sektorer vil styrke arbeidet med universell utforming av IKT. Ansvar og oppgaver er fordelt mellom mange aktører, og hvordan disse samhandler har stor betydning for gjennomføringen.

Når samarbeid fungerer, bidrar erfaringsdeling og nettverk til økt bevissthet, bedre løsninger og mer helhetlig praksis. Samtidig viser funnene at samarbeidet ofte er ujevnt: Fragmentert forvaltning, manglende forankring og avstand mellom nivåer kan svekke effekten og gjøre det vanskelig å realisere mål om universell utforming.

4.4.1 Samarbeid internt på institusjonen

Informanter i den kvalitative undersøkelsen fremhever at intern erfaringsdeling gir gode resultater. Deling av suksesshistorier og gode eksempler synliggjør nytten av arbeidet og motiverer flere til å følge opp. Samtidig er det rom for mer systematisk deling av eksempler og erfaringer, både internt på institusjonene og på sektornivå.

Når det gjelder samarbeid mellom ulike organisasjonsnivåer, peker informantene på utfordringer knyttet til forankring og avstand. Ledelsen har ansvar for universell utforming på et overordnet policynivå, mens underliggende enheter skal ha planer og tilstrekkelig eierskap for å iverksette arbeidet. Da må samarbeidet på tvers av nivåene fungere. Her forteller særlig vitenskapelig ansatte at det kan være stor avstand mellom den øverste ledelsen og den enkelte underviser når det gjelder universell utforming. De peker på behovet for forankringspunkter nedover i linjen som sørger for at handlingsplaner og tiltak etterleves.

Gjennom våre møter med institusjonene har det også kommet frem at samarbeid og erfaringsdeling kan ha positiv påvirkning utover det rent faglige knyttet til universell utforming. For eksempel bemerket en institusjon at vårt besøk tvang dem til å «*samle flokken*» av ansatte som har ansvar eller jobber med universell utforming og tilrettelegging. Dette førte til nyttig dialog og erfaringsdeling på tvers. En annen institusjon melder om at de allerede har et tverrgående samarbeid mellom de som har ansvar for universell utforming. Nettverket bidrar til å bygge ned siloene ved institusjonen.

Derimot nevner en av utdanningsinstitusjonene at arbeidet preges av dårlig kommunikasjon internt ved institusjonen. Flere av de store universitetene og høyskolene i Norge er resultat av sammenslåinger av flere mindre institusjoner. Dette resulterer i ansatte som har forskjellig bakgrunn, kultur, og kanskje fortsatt erfarer at

kommunikasjon på tvers av organisasjonen (og kanskje mellom campuser) er vanskelig.

En utfordring i skjæringspunktet mellom kommunikasjon og organisering, er at forvaltningen av IKT-løsninger ofte er splittet mellom ulike avdelinger. Hvis ulike instanser har ansvar for opplæring av brukere, brukerstøtte og forvaltning av avtale med leverandøren samt utvikling av tjenesten, blir resultatet gjerne manglende helhet og oversikt.

4.4.2 Sektorsamarbeid og fellesløsninger

Siden 2023 har HK-dir tilbudt *Universellforum på nett*, en digital møteplass for ansatte i UH-sektoren som arbeider med universell utforming og tilrettelegging. Der kan de stille hverandre spørsmål, diskutere og utveksle erfaringer. Med jevne mellomrom arrangerer vi digitale temamøter i forumet (HK-dir, 2024c).

Nettverket har i underkant av 300 medlemmer fordelt på over 30 utdanningsinstitusjoner og enkelte andre aktører. Aktiviteten er noe sporadisk og i en del tilfeller basert på at HK-dir tar initiativ, men det kommer også inn varierte spørsmål og problemstillinger fra medlemmene som fører til diskusjoner og erfaringsutveksling på tvers av institusjoner. De digitale temamøtene har vært godt mottatt og hatt aktive deltakere.

Samtidig viser den kvalitative undersøkelsen at flere av institusjonene savner en systematisk deling av eksempler og erfaringer, både internt og på sektornivå. Det kan tyde på at eksisterende nettverk enten ikke er godt nok kjent eller ikke oppfattes som egnede arenaer for den type deling respondentene ser for seg. De som har vært med på erfaringsdeling om universell utforming av IKT, forteller at positive eksempler og suksesshistorier har en motiverende effekt på ansatte.

Som nevnt tilbyr Sikt nasjonale sektorsamarbeid for noen av sine tjenester. LMS-tjenesten har også et diskusjonsforum og videomøter annenhver uke for «universell utforming i Canvas» der relevante deltakere fra institusjonene kan dele erfaringer om temaet.

Forumet og møteplassen har også blitt brukt av institusjonene til opplæring, samt felles testing av det som er felles/lik i Canvas, for utfylling av sine tilgjengelighetserklæringer. Slik har den enkelte institusjon kunnet bruke mindre tid og ressurser på noe som kunne testes i fellesskap.

4.5 Universelle utfordringer

Funnene våre viser at arbeidet med universell utforming av IKT ved universiteter og høyskoler er preget av noen «universelle utfordringer». Det er betydelig variasjon, både når det gjelder teknisk etterlevelse, organisatorisk forankring og praktisk gjennomføring. Det er et tydelig strekk i feltet, der noen institusjoner har etablert strukturer og praksiser som gir god effekt, mens andre fortsatt er i en tidlig fase.

En sentral utfordring er at universell utforming av IKT er et relativt nytt ansvarsområde for sektoren. Samtidig endrer både teknologiske løsninger og regelverk seg raskt, noe som skaper et komplekst og krevende landskap. Dette bidrar til kompetanseutfordringer og ulik håndtering av kravene. Det gir seg ikke selv hvem som skal ha ansvar og hvilken kompetanse som kreves, og mange ansatte står uten tydelig støtte eller oversikt over hvem de skal kontakte ved spørsmål.

Manglende innsikt i studentenes faktiske behov er en gjennomgående utfordring. Fordi studentene ikke nødvendigvis har forutsetninger for å etterspørre universell utforming direkte, blir individuelle tilretteleggingstiltak ofte prioritert over universelle løsninger. Kombinert med uklar motivasjon for hvorfor forelesere skal bruke tid og ressurser på universell utforming, bidrar dette til at arbeidet oppleves som merarbeid med uklar nytteverdi.

Holdninger blant ansatte har stor betydning. Mange har en forventning om at universell utforming skal «løse seg selv» i IKT-løsningene, selv om dagens løsninger ikke nødvendigvis har støtte for dette. Kompetanse er derfor en nøkkelfaktor for å lykkes. Ulike roller krever ulik kompetanse. Samtidig er det en utfordring at vitenskapelig ansatte ofte ikke møter på kurs, og at opplæringstilbudene ikke alltid treffer godt nok. Dette reduserer muligheten for at studentene får tilgang til innhold som er universelt utformet. Opplæringstilbudene bør oppleves som nyttige, praktiske og faglig relevante, og forklare hva, hvordan og hvorfor universell utforming er viktig. Dette er med på å skape forståelse og motivasjon for hvordan universell utforming kommer studentene til gode.

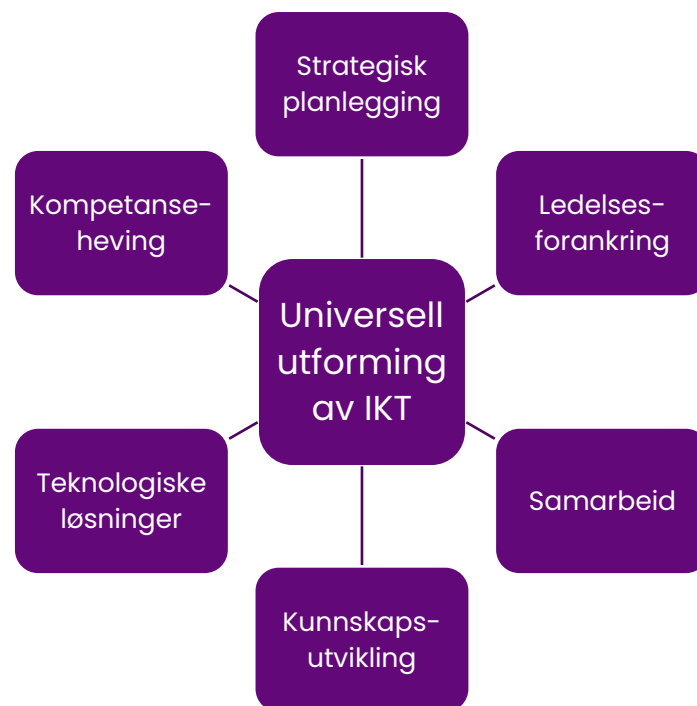
Strategisk og planmessig arbeid varierer. Mange institusjoner mangler tydelige handlingsplaner, og der slike finnes, er de ofte lite kjent eller svakt operasjonalisert. Manglende oppfølging og internkontroll kan føre til at universell utforming ikke blir en integrert del av institusjonenes kvalitetsarbeid, men overlates til enkeltpersoners initiativ.

Samarbeid fremstår som en viktig suksessfaktor. Det finnes vilje til samarbeid både internt og på tvers av institusjoner, men det skjer i varierende grad. Felles anskaffelser,

deling av erfaringer og utvikling av felles opplæringsressurser har stort potensial, særlig dersom samarbeidet får tydeligere strukturer og støtte.

Utfordringene vi har identifisert er ikke enkeltstående, men henger tett sammen. Manglende innsikt i studentenes behov påvirker holdninger og motivasjon, som igjen påvirker viljen til å prioritere opplæring og investere tid i universell utforming. Uklare roller og ansvar gjør det vanskelig å operasjonalisere strategier, og fravær av tydelige handlingsplaner forsterker fragmenteringen. Teknologisk kompleksitet og rask endring i regelverk skaper ytterligere press på kompetanseutvikling og organisering.

Dette betyr at universell utforming av IKT ikke kan løses gjennom ett tiltak alene. Det kreves en **samordnet innsats** der ledelsesforankring, strategisk planlegging, kompetanseheving, teknologiske løsninger og samarbeid virker sammen.

Figur 4.5 Faktorer for en samordnet innsats i arbeidet med universell utforming av IKT

Universell utforming bør derfor tas inn som en helhetlig del av institusjonenes og sektorens arbeid med pedagogisk og digitalt utviklingsarbeid. Gjennom en kombinasjon av tiltak kan sektoren settes i stand til å oppfylle kravene og sikre likeverdig tilgang til utdanning for alle studenter, uavhengig av funksjonsevne.

For å kunne følge utviklingen og innrette tiltak der behovet er størst, er det nødvendig med bedre kunnskap på to områder:

- **Studentenes faktiske behov:** Vi trenger mer kunnskap om hvordan ulike grupper studenter opplever det digitale læringsmiljøet og hvilke barrierer som har størst betydning for læring og deltakelse. Denne innsikten er avgjørende for å prioritere tiltak som gir størst effekt.
- **Institusjonenes status og praksis:** Vi har behov for mer systematisk informasjon om hvordan institusjonene ligger an i sitt arbeid med universell utforming, hvilke strategier de bruker, og hvor utfordringene er størst. Dette gir grunnlag for målrettet oppfølging og veiledning.

Et styrket kunnskapsgrunnlag vil gjøre det mulig å følge utviklingen over tid, identifisere risikoområder og bidra til en mer helhetlig og effektiv innsats for universell utforming i sektoren.

5 Tiltak

Ut fra innsikten i forrige kapittel og anbefalinger fra den kvalitative undersøkelsen, har vi utarbeidet en rekke tiltak som vi mener er med på å sette universiteter og høyskoler bedre i stand til å oppfylle kravene til universell utforming av IKT.

Vi har lagt vekt på å utvikle tiltak som gir institusjonene reell gjennomføringsevne og -kraft. Vi har sett at mange av institusjonene er bekymret for økte krav, omfanget av oppgaver, ressursmangel og kunnskapshull, og har samtidig ønske om bistand til å prioritere mellom oppgavene. Derfor har vi foreslått grep som kan styrke sektorens støtteapparat: Sentrale aktører som HK-dir og Sikt har ansvar og må ta egne grep i tiltakene.

Tiltakene er ikke isolerte løsninger. I mange tilfeller henger de nøye sammen og utfyller hverandre. Noen forutsetter visse rammer eller grep for å kunne fungere, mens andre er mer selvstendige. Der det er tydelige avhengigheter eller forhold mellom tiltakene har vi understreket dette. Tiltakene er presentert tematisk, slik at de både kan leses som en helhet og som enkeltstående innsatsområder.

I tillegg til disse tiltakene, vil vi påpeke at oppfølging fra Uu-tilsynet gir både oppmerksomhet og god effekt. Et generelt og overordnet forslag til tiltak er dermed økt grad av områdeovervåkning og tilsyn med universell utforming av IKT i UH-sektoren.

5.1 Oppfølging og opplæring

5.1.1 Kvalitetssikrede handlingsplaner for universell utforming

For å sikre systematikk og kontinuitet i arbeidet med universell utforming, bør alle universiteter og høyskoler ha oppdaterte og forankrede handlingsplaner som fungerer som styrings-, arbeids- og utviklingsverktøy. Mange institusjoner mangler slike planer, eller har planer som ikke er realistiske, målbare eller oppdaterte. Dette svekker kvaliteten og sammenhengen i arbeidet.

Institusjonene har ansvar for å utvikle og følge opp egne handlingsplaner, og oppfølgingen bør inngå i etablerte systemer for kvalitetsarbeid. Planene bør være tydelig forankret i ledelsen, omsette strategiske mål til praktiske tiltak og bidra til kontinuerlig læring og forbedring.

Nasjonal støtte i form av veiledning, synliggjøring av eksempler og arenaer for erfaringsdeling kan styrke kvaliteten i planarbeidet og bidra til mer ensartet praksis i

sektoren. Det er også behov for å følge utviklingen av planarbeidet i sektoren for å identifisere felles utfordringer og målrettede forbedringsområder. Systematisk oppfølging på sektornivå vil gjøre det mulig å hente ut data for utvikling, åpne muligheter for læring på tvers av institusjoner og sektorer, og gi et bedre grunnlag for målrettet støtte og videre utvikling både lokalt og nasjonalt.

Vi anbefaler

- at institusjonene utarbeider og vedlikeholder oppdaterte handlingsplaner for universell utforming som del av sitt ordinære kvalitetsarbeid
- at planene forankres i ledelsen, inneholder målbare tiltak og brukes aktivt som styringsverktøy
- at det på nasjonalt nivå legges til rette for veiledning, erfaringsdeling og oppfølging av planarbeidet i sektoren, slik at status og utvikling kan følges over tid

5.1.2 Systematisk opplæring og veiledning i universell utforming

For å sikre at kravene til universell utforming etterleves i praksis, bør universiteter og høyskoler sørge for at ansatte har nødvendig kompetanse på området. I dag er kunnskapen ujevn, og opplæring er ofte fragmentert eller avhengig av at enkeltpersoner melder sin interesse for å delta. Et mer systematisk arbeid med opplæring og oppfølging vil gi bedre kontinuitet og kvalitet i arbeidet.

Institusjonene bør utvikle og forankre et system for opplæring og oppfølging som gir oversikt, ansvar og kontinuitet i kompetanseutviklingen. Dette kan for eksempel skje gjennom kompetanseplaner eller tilsvarende ordninger. Opplæringen bør omfatte både ledere, vitenskapelig ansatte, støttepersonell og administrative nøkkel-funksjoner, slik at universell utforming blir en integrert del av arbeidshverdagen på alle nivåer. For å skape forståelse og motivasjon for å jobbe med universell utforming, bør opplæringstilbudene oppleves som nyttige, praktiske og faglig relevante.

Det bør samtidig legges til rette for nasjonal koordinering, felles kunnskapsutvikling og erfaringsdeling. Aktører som Sikt, HK-dir og Uu-tilsynet kan bidra gjennom utvikling av veiledning og tydeliggjøring av krav. En slik samordning vil styrke kvaliteten og sikre at institusjonene får relevant støtte i sitt arbeid. Et mer koordinert og målrettet kompetansearbeid vil bidra til mer lik praksis og bedre etterlevelse i hele sektoren.

Vi anbefaler

- at institusjonene utvikler og sørger for intern forankring av systemer for opplæring og oppfølging av universell utforming
- at opplæringen omfatter alle relevante roller og funksjoner og integreres i ordinære kompetanseplaner
- at eksisterende nasjonale aktører samarbeider om felles veiledning og oppfølging for å styrke kvalitet og samordning i sektoren

5.2 Samarbeid

5.2.1 Bygge opp kompetansemiljøer og faglige nettverk

Arbeidet med universell utforming krever tydelig ansvar og kontinuitet. Mange universiteter og høyskoler har i dag lav og ujevn kompetanse på området, og innsatsen er ofte prosjektbasert. Når prosjekter avsluttes, forsvinner både kunnskap og oppfølging. For å sikre et mer stabilt og systematisk arbeid bør institusjonene forankre ansvaret for universell utforming i faste funksjoner med dedikerte ressurser.

Slike funksjoner bør samle og utvikle kompetanse, støtte fagmiljø og administrasjon i arbeidet med universell utforming av IKT-løsningene, og bidra i opplæring og kvalitetsarbeid. De skal legge til rette for samarbeid mellom faglige og tekniske miljøer og bidra til at universell utforming inngår som en naturlig del av utvikling og drift av digitale studentrettede tjenester.

På sektornivå er det behov for arenaer der institusjonene kan utveksle erfaringer og dele ressurser. Et nasjonalt nettverk for koordinatører og fagpersoner kan bidra til dette gjennom faglige samlinger, temamøter og digitale møteplasser. Samarbeid og erfaringsdeling vil gjøre det lettere for institusjonene å bygge opp og vedlikeholde kompetanse over tid.

Vi anbefaler

- at institusjonene forankrer arbeidet med universell utforming i faste roller eller funksjoner med tydelig ansvar og oppgaver
- at institusjonene utvikler tverrfaglige samarbeidsstrukturer mellom faglige, tekniske og administrative miljøer for å sikre helhetlig kompetanse og oppfølging
- at eksisterende nasjonale nettverk og møteplasser videreutvikles og brukes aktivt for erfaringsdeling og kompetanseutvikling i sektoren

5.2.2 Samordnet testing av fellestjenestene

Testing av universell utforming i fellestjenestene kan effektivisere arbeidet med tilgjengelighetserklæringer og feilretting. Institusjonene er pålagt å fylle ut slike erklæringer for sine nettløsninger og oppdatere dem minst én gang i året. Dette krever teknisk kompetanse og er ofte tidkrevende når institusjonen bruker mange IKT-løsninger. Tidligere felles testprosjekter av studentrettede fellestjenester fra Sikt har gitt gode resultater og vist at slik samordning kan spare ressurser og øke kvaliteten på arbeidet.

Et samordnet system for testing av fellestjenester bør bygge på eksisterende sektorsamarbeid. Felles testing gir grunnlag for at feil og mangler som avdekkes, kan rettes for alle institusjoner som bruker tjenestene. Dokumentasjon fra testingen kan brukes direkte i tilgjengelighetserklæringene og bidra til at institusjonene oppfyller kravene mer effektivt. For at dette skal fungere, må det avsettes tilstrekkelig tid og kompetanse til gjennomføring og vurdering av testene.

Felles testprosesser gir økt kompetanse og bedre erfaringsutveksling på tvers av sektoren. Tiltaket kan redusere den samlede ressursbruken til testing, samtidig som det gir mer like og kvalitetssikrede resultater. Det må samtidig legges vekt på å velge et representativt utvalg av tjenester og komponenter, slik at testingen ikke blir for avgrenset.

Vi anbefaler

- at fellestjenester testes samordnet for universell utforming gjennom etablerte sektorsamarbeid
- at resultatene fra felles testing brukes som grunnlag for tilgjengelighetserklæringer og forbedring av egne løsninger
- at det settes av tilstrekkelig tid og kompetanse til testing og vurdering, og at utvalget av testobjekter dekker et representativt spekter av tjenester

5.2.3 Styrke bestillerkompetanse og leverandøroppfølging

Universiteter og høyskoler er ansvarlige for at alle studentrettede digitale løsninger de bruker eller anskaffer, tilfredsstiller kravene til universell utforming. Dette krever kompetanse både i planlegging, anskaffelse og oppfølging av kontrakter. Mange institusjoner opplever utfordringer med å utforme kravspesifikasjoner, vurdere tilbud og følge opp leverandører når det gjelder universell utforming. Slike anskaffelser

krever faglig innsikt i både regelverk og tekniske standarder, og det kan være krevende å sikre at kravene vurderes og følges opp på en tilfredsstillende måte.

Koordinert oppfølging av leverandører på sektornivå kan bidra til mer effektiv ressursbruk og større gjennomslag. Samtidig må de som gjennomfører fellesanskaffelser, sikre at det settes av tilstrekkelig tid og kompetanse til å vurdere kravene til universell utforming. Felles anskaffelser og kontraktsoppfølging, for eksempel gjennom Sikt, gjør det mulig å stille samstemte krav, dele erfaringer og ansvarliggjøre leverandører. Bruk av leverandørportaler for dokumentasjon av tilgjengelighetserklæringer reduserer ressursbruken for den enkelte institusjon og gir mer ensartet rapportering.

Styrket kompetanse i anskaffelser og leverandøroppfølging vil bidra til at sektoren stiller tydelige, fremtidsrettede krav og følger opp leverandørene i takt med endringer i standarder og regelverk. Dette vil gjøre det enklere å sikre at løsninger som brukes i høyere utdanning, forblir universelt utformet og tilgjengelige for alle brukere.

Vi anbefaler

- at institusjonene styrker sin kompetanse på universell utforming i anskaffelsesprosesser
- at sektoren samordner anskaffelser og leverandøroppfølging for fellestjenester for å stille enhetlige krav og redusere ressursbruk, samtidig som det sikres nok tid og kompetanse til å vurdere universell utforming
- at kravene i kontrakter utformes slik at de kan følges opp i takt med endringer i standarder og regelverk

5.3 Kunnskap

5.3.1 Kunnskapsutvikling og datagrunnlag

Et godt kunnskapsgrunnlag er nødvendig for å kunne planlegge og gjennomføre målrettet arbeid med universell utforming i universitets- og høyskolesektoren. Regelverket er omfattende, og institusjonene opplever utfordringer knyttet til tekniske krav, manglende oversikt over studentenes behov og begrenset kompetanse. Tiltak som skal løse dette, må bygge på oppdatert og tverrfaglig kunnskap. Det er viktig å ta i bruk kunnskap fra institusjonene, andre offentlige myndigheter og fra bransjen.

Arbeidet med kunnskapsutvikling bør omfatte innhenting, analyse og deling av data som gir innsikt i status og utfordringer i sektoren. Eksisterende studentundersøkelser må tas i bruk for å gi verdifull innsikt i studentenes erfaringer og behov. Juridisk,

teknologisk, pedagogisk og organisatorisk kunnskap må ses i sammenheng, slik at innsikten kan brukes i opplæring og veiledning, og bidra til effektiv bruk av ressurser.

Styringsdata og støtteverktøy i IKT-løsningene kan bidra til å kvalitetssikre og følge opp arbeidet. Mulighetene for automatisert rapportering og bruk av kunstig intelligens bør vurderes som del av dette. Institusjonene bør bruke tilgjengelig kunnskap og data for å styrke eget forbedringsarbeid, og dele erfaringer og resultater med andre i sektoren.

Et oppdatert og systematisk kunnskapsgrunnlag vil bidra til å dokumentere endringer og fremgang, og bidra til mer målrettet veiledning. Arbeidet krever tid, kompetanse og samarbeid, men danner grunnmuren for kvalitet og effektivitet i de øvrige tiltakene.

Vi anbefaler

- at det utvikles en modell for innhenting, analyse og deling av data om universell utforming i sektoren
- at eksisterende undersøkelser og rapporteringssystemer brukes mer aktivt for å få frem kunnskap om studentenes erfaringer og behov
- at institusjonene bruker tilgjengelig kunnskap systematisk i sitt kvalitetsarbeid og deler erfaringer og resultater med resten av sektoren

5.3.2 Felles måleindikatorer for status og utvikling

For å kunne følge utviklingen og vurdere effekten av arbeidet med universell utforming, trengs det gode og relevante måleindikatorer. I dag mangler vi pålitelige indikatorer og indekser som beskriver tilstanden i det digitale læringsmiljøet. Uten slike verktøy er det vanskelig å vurdere fremdrift og måloppnåelse.

Indikatorene må gi et helhetlig bilde av hvordan sektoren etterlever kravene til universell utforming, og samtidig være tilpasset eksisterende rapporteringssystemer. De bør brukes til å kartlegge tilstand, følge utviklingen over tid og gi grunnlag for målrettet støtte og forbedring. For å være nyttige må de være få, relevante og praktisk anvendbare, slik at de kan innlemmes i sektorens ordinære kvalitetsarbeid.

Utviklingen av indikatorene bør skje i samarbeid mellom nasjonale aktører og sektoren. Arbeidet bør koordineres på overordnet nivå for å sikre felles definisjoner, sammenlignbarhet og kvalitet i dataene. Indikatorene kan omfatte områder som strategisk styring, organisering, teknisk tilstand, kompetanse og brukeropplevelse. Erfaringer fra fagmiljøer og brukere bør inngå som støtte, men hovedansvaret for

utvikling, forvaltning og analyse må ligge hos de som forvalter data- og rapporteringssystemene.

Utvikling og bruk av indikatorer vil kreve noe ressursbruk til analyse og rapportering, men kan i stor grad bygge på eksisterende datakilder og prosesser. Gevinsten er bedre oversikt, økt bevissthet og mer målrettet innsats i arbeidet med universell utforming.

Vi anbefaler

- at måleindikatorer for universell utforming utvikles i samarbeid mellom sektoren og nasjonale aktører
- at indikatorene tilpasses eksisterende rapporteringssystemer for å sikre samordning og unngå parallelle prosesser
- at resultatene brukes aktivt i styring og forbedringsarbeid for å følge status og utvikling over tid

5.3.3 Samordnet oppfølging og forberedelse til nytt regelverk

Sektoren bør ha en samordnet praksis for å følge opp og tolke kommende endringer i regelverk og standarder for universell utforming av IKT. Den tekniske standarden som ligger til grunn for regelverket, skal oppdateres i 2026, og EUs tilgjengelighetsdirektiv (EAA) vil etter hvert bli gjennomført i norsk lov. Endringene vil kunne påvirke både institusjonene og leverandørene, og særlig berøre bruk og produksjon av e-bøker og annet digitalt læremateriell.

For å forberede sektoren på nye krav, er det behov for felles kartlegging og vurdering av konsekvensene for universiteter og høyskoler. Det bør vurderes hvordan kommende regelverk vil treffe ulike deler av virksomheten – fra tekniske løsninger og kontrakter til undervisnings- og innholdsproduksjon. Tidlig innsikt i kravene vil gjøre det mulig å planlegge tiltak, oppdatere rutiner og gi målrettet veiledning.

En samordnet innsats for å tolke og kommunisere nytt regelverk vil redusere behovet for at hver institusjon gjør egne vurderinger og bidra til mer effektiv ressursbruk. Dette vil også styrke kvaliteten i løsningene og sikre at sektoren står bedre rustet når nye krav trer i kraft. For å redusere risikoen for feil og ulik praksis bør tolkningen av regelverket kvalitetssikres i dialog mellom relevante nasjonale aktører.

Vi anbefaler

- at kommende endringer i krav og standarder kartlegges og vurderes i samarbeid mellom nasjonale aktører og sektoren
- at resultatene formidles samlet til institusjonene gjennom veiledning og erfaringsdeling
- at regelverksforståelsen kvalitetssikres i dialog mellom fagmiljøer og tilsynsmyndigheter for å sikre enhetlig praksis

6 Veien videre

Arbeidet med universell utforming av IKT i universitets- og høyskolesektoren krever samordning, tydelige prioriteringer og en erkjennelse av at arbeidet krever varig innsats i form av ressursbruk. Samtidig vil satsing på universell utforming medføre investeringer som vil lønne seg på sikt, for eksempel i form av bedre kvalitet, mer brukervennlige løsninger og et mer inkluderende digitalt læringsmiljø. Tiltakene i denne utredningen viser at sektoren har et stort utviklingspotensial når det gjelder kompetanse, struktur og oppfølging. For å lykkes må universell utforming ikke behandles som et eget prosjekt, men som en integrert del av digitalisering, kvalitetsarbeid og utdanningsutvikling.

Det videre arbeidet forutsetter tydelig ansvar, tett samarbeid og god samordning mellom de sentrale aktørene med betydning for arbeidet med universell utforming av det digitale læringsmiljøet:

- **HK-dir** har ansvar for faglig rådgivning, veiledning og samordning av arbeidet med universell utforming i universitets- og høyskolesektoren. Gjennom nasjonale nettverk og støtteordninger bidrar direktoratet til å dele erfaringer, styrke kompetansen og fremme enhetlig praksis i sektoren.
- **Tilsynet for universell utforming av ikt (Digitaliseringsdirektoratet)** spiller en avgjørende rolle i oppfølgingen av regelverket og i utviklingen av god praksis. Tilsynet fører kontroll med etterlevelse av kravene, men er også en viktig faglig ressurs for sektoren gjennom veiledning, formidling av kunnskap og klargjøring av regelverksforståelsen. Et styrket tilsyn vil bidra til mer forutsigbarhet og en mer ensartet praksis på tvers av institusjonene.
- **Sikt** bidrar gjennom utvikling og forvaltning av felles digitale løsninger og må sikre at universell utforming er integrert i alle tjenester som tilbys institusjonene.
- **Institusjonene** må forankre arbeidet lokalt, bygge varige kompetansemiljøer og følge opp kvalitet og etterlevelse i praksis.
- **Bransjen**, i form av leverandører og utviklingsmiljøer, må være en aktiv del av arbeidet og sørge for at universell utforming ligger til grunn fra start.

Et tett samarbeid mellom HK-dir, Uu-tilsynet, Sikt, institusjonene og bransjen vil være avgjørende for å utvikle en helhetlig og koordinert tilnærming, der støtte, utvikling og oppfølging trekker i samme retning.

Selv om formålet med universell utforming og digital inkludering er tydelig, er det usikkert i hvilken grad de alene vil bidra til økt gjennomføring og bedre læringsutbytte for studentene. Effekten av tiltakene avhenger av hvordan de følges opp, integreres i kvalitetsarbeidet og prioriteres i praksis. Likevel legger universell utforming et viktig grunnlag for et mer inkluderende og tilgjengelig læringsmiljø, som igjen kan styrke både læringsopplevelsen og kvaliteten i utdanningen.

6.1 Kunstig intelligens og universell utforming

I løpet av få år har bruk av generativ kunstig intelligens (KI) fått stor betydning for universitets- og høyskolesektoren, i likhet med samfunnet ellers. Teknologien utvikler seg raskt og åpner stadig nye muligheter, også på området universell utforming og tilrettelegging av det digitale læringsmiljøet. Flere initiativer viser at sektoren allerede er i ferd med å ta teknologien i bruk på en målrettet måte.

Nasjonalbiblioteket tilbyr en tale-til-tekst-løsning basert på OpenAIs Whisper-teknologi, som gjør automatisk transkribering og teksting av lyd og video mer tilgjengelig. Tjenesten brukes i økende grad av universiteter og høyskoler til produksjon av undervisningsmateriale. Også løsninger som Autotekst ved Universitetet i Oslo (omtalt tidligere i rapporten), viser hvordan KI allerede tas i bruk for å effektivisere teksting og styrke tilgjengeligheten i digitale læringsressurser. I tillegg finnes en rekke andre innovative prosjekter som utforsker hvordan kunstig intelligens kan brukes til å forbedre universell utforming og tilrettelegging i undervisnings-sammenheng.

Rapporten *Kunstig intelligens i UH-sektoren* (HK-dir, 2025b) beskriver hvordan institusjonene tilnærmer seg teknologien:

«Det finst mange spennande satsingar som involverer bruk av KI i UH-sektoren, både innan forskning, utdanning og administrasjon. Likevel er det grunnlag for å hevde at sektoren, til liks med mange andre sektorar i samfunnet, berre så vidt har kome i gang med å utforske og ta i bruk KI.»

Kunstig intelligens kan bidra til å forenkle og effektivisere arbeidet med universell utforming, og legge til rette for mer skreddersydde løsninger tilpasset den enkeltes behov. Samtidig er utviklingen så rask at den reiser nye spørsmål om ansvar, kvalitet og bevisst bruk av teknologien.

6.2 Avsluttende bemerkninger

Universell utforming av IKT er et område i utvikling. Etter at Webdirektivet (WAD) ble innført i 2022, har universiteter og høyskoler hatt begrenset tid til å bygge opp systemer, rutiner og kompetanse for å etterleve kravene. Målet om et universelt utformet digitalt læringsmiljø kan virke fjernt, men det er viktig å forstå at arbeidet er i en tidlig fase. Denne utredningen viser at sektoren har høy bevissthet om målene og et tydelig ønske om å lykkes, men at det gjenstår en god del arbeid for å oppfylle forpliktelsene som følger av regelverket.

En sentral utfordring er imidlertid at institusjonene ofte vet *hva* som kreves, men ikke *hvordan* kravene skal omsettes i praksis. Behovet for tydeligere operasjonalisering i form av konkrete prosesser, fordeling av ansvar og prioriteringer, og utforming og oppfølging av effektive tiltak, går igjen på tvers av sektoren. Det er avgjørende å løse dette for å gi arbeidet varig effekt.

Tiltakene vi foreslår i denne utredningen peker mot en retning for å styrke arbeidet gjennom tydeligere forankring, styrket kompetanse, bedre samordning mellom aktørene og mer systematisk oppfølging. Universell utforming må være integrert i institusjonenes helhetlige arbeid med digitalisering og utdanningskvalitet, og ikke som et parallelt spor, et tillegg eller som et avgrenset prosjekt.

Det er samtidig utfordrende å måle effekten av arbeidet på en direkte måte. Studentene etterspør sjelden universell utforming direkte, men forventer ganske enkelt at løsningene skal fungere for dem. Når universell utforming fungerer som den skal, blir den ofte usynlig – og når den mangler, skaper den barrierer. Dette kan gjøre det krevende å dokumentere verdien av innsatsen, noe som igjen kan bidra til å svekke motivasjonen for arbeidet. Likevel er nettopp dette kjernen i universell utforming: at alle skal kunne bruke løsningene uten å måtte be om tilrettelegging.

Utviklingen innen digitalisering og kunstig intelligens gir nye muligheter til å støtte og effektivisere arbeidet, men krever samtidig tydelige prioriteringer og bevissthet om prinsippene som ligger til grunn. Teknologien kan forsterke arbeidet med universell utforming, men den kan ikke erstatte behovet for faglig forståelse, organisert ansvar og systematisk oppfølging.

Det videre arbeidet bør bygge på en strategi der aktører som HK-dir, Uu-tilsynet, Sikt og institusjonene alle bidrar til utviklingen av virkemidler, støtteordninger og arenaer for erfaringsdeling. En slik samordnet innsats kan bidra til mer forutsigbarhet, høyere kvalitet og større gjennomslagskraft. Når universell utforming blir en integrert del av

sektorens utviklingsarbeid, legges grunnlaget for et digitalt læringsmiljø som er bærekraftig, rettferdig og tilgjengelig for alle.

7 Referanser

- Anskaffelsesforskriften. (2016). *Forskrift om offentlige anskaffelser* (FOR-2016-08-12-974). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-08-12-974>
- Bufdir. (u.å.). *Utdanning*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet 12. august 2025, fra <https://www.bufdir.no/statistikk-og-analyse/funksjonsnedsettelse/funksjonsnedsettelse-utdanning/>
- Bufdir. (2020). *Universell utforming: Tilstandsanalyse og kunnskapsstatus*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). <https://kudos.dfo.no/dokument/32733/universell-utforming-tilstandsanalyse-og-kunnskapsstatus>
- Chen, W., Sanderson, N. C. & Kessel, S. (2018). Making Learning Materials Accessible in Higher Education—Attitudes Among Technology Faculty Members. *Studies in Health Technology and Informatics*. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-923-2-87>
- Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet. (2024). *Fremtidens digitale Norge: Nasjonal digitaliseringsstrategi 2024–2030*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/fremtidens-digitale-norge/id3054645/>
- ETSI, CEN & CENELEC. (2021). *EN 301 549. Accessibility requirements for ICT products and services* (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03)). <https://www.etsi.org/human-factors-accessibility/en-301-549-v3-the-harmonized-european-standard-for-ict-accessibility>
- FN-sambandet. (2025, 14. oktober). *God utdanning*. <https://fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/god-utdanning>
- Forskrift om universell utforming av IKT-løsninger. (2013). *Forskrift om universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologiske (IKT)-løsninger* (FOR-2013-06-21-732). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-06-21-732>
- Fredborg, E. (2024, 3. oktober). *Hver femte student har en funksjonsnedsettelse som er begrensende i studiene*. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/utdanning/hoyere-utdanning/artikler/hver-femte-student-har-en-funksjonsnedsettelse-som-er-begrensende-i-studiene>

HK-dir. (2024a). *Digital omstilling i UH-sektoren: Status, muligheter og utfordringer 2023* (Rapport nr. 1/2024). Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. <https://hkdir.no/no/rapporter-undersokelser-og-statistikk/digital-omstilling-i-uh-sektoren-status-muligheter-og-utfordringer-2023>

HK-dir. (2024b). *Veileder for teksting av video i høyere utdanning*. Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. <https://hkdir.no/no/dokumenter/veileder-for-teksting-av-video-i-hoyere-utdanning>

HK-dir. (2025a). *Kunnskap om studenter med funksjonsnedsettelse. En tilstandsanalyse av barrierer og utdanningsinstitusjonenes arbeid med inkludering* (Rapport nr. 04/2025). Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. <https://hkdir.no/rapporter-undersokelser-og-statistikk/kunnskap-om-studenter-med-funksjonsnedsettelse-en-tilstandsanalyse-av-barrierer-og-utdanningsinstitusjonenes-arbeid-med-inkludering>

HK-dir. (2025b). *Kunstig intelligens i UH-sektoren. Moglegheter, utfordringar og viktige område framover* (Rapport nr. 01/2025). Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. <https://hkdir.no/rapporter-undersokelser-og-statistikk/kunstig-intelligens-i-uh-sektoren-moglegheter-utfordringar-og-viktige-omrade-framover>

HK-dir. (2024c, 17. desember). *Universellforum på nett*. Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. <https://hkdir.no/no/universell-utforming-tilrettelegging-og-laeringsmiljo/universellforum-pa-nett>

Instructure. (u.å.). *Product Collection*. EdTech Collective Marketplace. Hentet 21. september 2025, fra <https://apps.instructure.com/>

Instructure. (2024a, 27. september). *What types of media files can I upload in Canvas?* Instructure Community. <https://community.canvaslms.com/t5/Canvas-Basics-Guide/What-types-of-media-files-can-I-upload-in-Canvas/ta-p/617185>

Instructure. (2024b, 8. oktober). *How do I use the Accessibility Checker in the Rich Content Editor?* Instructure Community. <https://community.canvaslms.com/t5/Canvas-Basics-Guide/How-do-I-use-the-Accessibility-Checker-in-the-Rich-Content/ta-p/618238>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2019). *Høring – Forslag til gjennomføring av EUs nye regler om universell utforming av IKT*.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-forslag-til-gjennomforing-av-eus-nye-regler-om-universell-utforming-av-ikt-i-norsk-rett/id2661591/>

Kulturdepartementet. (2021a). *Bærekraft og like muligheter – et universelt utformet Norge (2021–2025)* [Handlingsplan].

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barekraft-og-like-muligheter-et-universelt-utformet-norge/id2867676/>

Kulturdepartementet. (2021b). *Høring – gjennomføring av tilgjengelighetsdirektivet*.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hoering--gjennomforing-av-tilgjengelighetsdirektivet/id2842980/>

Kunnskapsdepartementet. (2021a). *Strategi for digital omstilling i universitets- og høyskolesektoren*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/strategi-for-digital-omstilling-i-universitets-og-hoyskolesektoren/id2870981/>

Kunnskapsdepartementet. (2021b). *Tildelingsbrev til Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse for 2022*.

<https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kd/Tildelingsbrev/id753324/>

Kunnskapsdepartementet. (u.å.). *Universiteter og høyskoler – regjeringen.no*.

Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/dep/kd/org/etater-og-virksomheter/underliggende-etater/statlige-universiteter-og-hoyskoler/id434505/>

Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* (LOV-2017-06-16-51). Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>

Pedersen, T. D., Flobakk-Sitter, F., Slette, A. L. & Korseberg, L. (2025). *Tilgjengelighet i høyere utdanning. Innblikk i UH-institusjonenes arbeid med tilgjengeliggjøring av og i studietilbudene* (Rapport nr. 2025:5). Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/handle/11250/3176173>

Proba samfunnsanalyse. (2018). *Barrierer i høyere utdanning for personer med nedsatt funksjonsevne* (Rapport 2018-02).

https://bibliotek.bufoir.no/BUF/101/Barrierer_i_hoyere_utdanning_for_personer_med_nedsatt_funksjonsevne.pdf

- Proba samfunnsanalyse. (2019). *Universell utforming av IKT med vekt på læremidler i UH-sektoren* (Rapport 2019-02). <https://hkdir.no/no/rapporter-undersokelser-og-statistikk/universell-utforming-av-ikt-med-vekt-pa-laeremidler-i-uh-sektoren>
- Prop. 81 L (2016–2017). (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven)*. Barne- og likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-81-l-20162017/id2547420/>
- Prop. 126 L (2022–2023). (2023). *Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven)*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-126-l-20222023/id2984933/>
- Prop. 141 LS (2020–2021). (2021). *Endringer i likestillings- og diskrimineringsloven mv. (universell utforming av IKT-løsninger) og samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 59 av 5. februar 2021 om innlemmelse i EØS-avtalen av direktiv (EU) 2016/2102 om tilgjengeligheten av offentlige organers nettsteder og mobilapplikasjoner*. Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-141-ls-20202021/id2843131/>
- Rambøll. (2024). *Digital inkludering i praksis – en kartlegging av norske virksomheters arbeid med universell utforming. Rapport om virksomheters arbeid med uu av ikt-løsninger*. Tilsynet for universell utforming av ikt. <https://www.uutilsynet.no/kartlegginger/digital-inkludering-i-praksis-en-kartlegging-av-norske-virksomheters-arbeid-med-universell-utforming/2609>
- Sikt. (u.å.-a). *Digital eksamen*. Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Hentet 7. august 2025, fra <https://sikt.no/tjenester/digital-eksamen>
- Sikt. (u.å.-b). *Læringsplattformer (LMS)*. Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Hentet 1. juli 2025, fra <https://sikt.no/tjenester/lms>
- Sikt. (u.å.-c). *Utdanning og administrasjon*. Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Hentet 7. august 2025, fra <https://sikt.no/se-hva-vi-kan-tilby/utdanning-og-administrasjon>
- Sikt. (2022). *Innsiktsprosjekt IT-støtte til fremtidens læring og vurdering* [Prosjektrapport]. Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. <https://cms.sikt.no/sites/default/files/2023-01/Sikt%20prosjektrapport%202022-innsiktsprosjektet%20neste%20generasjon%20it-st%C3%B8tte%20til%20%C3%A6ring%20og%20vurdering%20i%20UH-sektoren.pdf>

Universitetet i Oslo. (2023, 27. februar). *Autotekst i ny versjon: God og enkel automatisk teksting på norsk*. <https://www.uio.no/tjenester/it/aktuelt/om-it/2023/autotekst.html>

Universitets- og høyskoleloven. (2024). *Lov om universiteter og høyskoler* (LOV-2024-03-08-9). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2024-03-08-9>

Uu-tilsynet. (u.å.). *Rapportar*. Tilsynet for universell utforming av ikt. Hentet 24. oktober 2025, fra <https://www.uutilsynet.no/rapportarkiv/rapportar/270?f%5B0%5D=gt%3A9>

Uu-tilsynet. (2018). *Begrepet digitale læremidler* [Notat]. Upublisert. Digitaliseringsdirektoratet, saksnr. 15/00130-15.

Uu-tilsynet. (2025, 30. april). *Kva seier forskrifta?* Tilsynet for universell utforming av ikt. <https://www.uutilsynet.no/regelverk/kva-seier-forskrifta/153>

World Wide Web Consortium. (2021). *Retningslinjer for universell utforming av netttinnhold (WCAG) 2.1*. <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-no/>

